

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО
СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО МИСТЕЦТВА У ЗДО**

КУЙБИДИ ГАЛИНИ СЕРГІЇВНИ

Науковий керівник:

Пісоцький О. П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Пихтіна Н. П., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної
освіти

Дубровська Л. О., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №5 від 29.11.2023 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

Анотація. Магістерська робота «Педагогічні умови формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до мистецтва у ЗДО» досліджувалася на теоретичному й емпіричному рівнях. На теоретичному рівні обґрунтована проблема позитивного ставлення дітей 5-6 років до мистецтва, зокрема: проаналізовано стан вивчення питання ставлення до художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років у наукових дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з проблеми чинників формування позитивного ставлення старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, створені програма та методика констатувального експерименту, уточнені компоненти, розроблені критерії та показники сформованості ставлення старших дошкільників до художньо-творчого мистецтва та схарактеризовані їх рівні, на основі яких були виділені й обґрунтовані педагогічні умови, розроблено програму оптимізації формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва засобами художньої діяльності в умовах ЗДО.

Ключові слова: позитивне ставлення до мистецтва, художньо-творче мистецтво дітей 5-6 років, образотворчість.

Annotation. The master's thesis "Pedagogical conditions for the formation of a positive attitude of children aged 5-6 to art in preschool educational institutions" was researched at the theoretical and empirical levels. At the theoretical level, the problem of positive attitude of children aged 5-6 to art is substantiated, in particular: the state of research on the issue of attitude to artistic and creative art of children aged 5-6 in scientific studies is analyzed; a review and relevant analytical work on the source base on the problem of factors of formation of a positive attitude of older preschoolers in preschool education institutions is carried out.

To solve the empirical tasks of the study, the program and methodology of the ascertaining experiment were created, the components were clarified, criteria and indicators of the formation of the attitude of senior preschoolers to artistic and creative art were developed and their levels were characterized, on the basis of which pedagogical conditions were identified and substantiated, a program for optimizing the formation of a positive attitude of children aged 5-6 years to artistic and creative art through artistic activity in the conditions of preschool education was developed.

Keywords: positive attitude to art, artistic and creative art of children of 5-6 years old, fine arts.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МИСТЕЦТВА. . .	11
1.1. Позитивне ставлення особистості до мистецтва як психолого-педагогічна проблема	11
1.2. Питання позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва	15
1.3. Чинники розвитку та формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва	20
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	26
2.1. Методика й організація констатувального експерименту	26
2.2. Результати констатувального експерименту та їх аналіз	33
2.3.Рекомендована система роботи з оптимізації формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва	42
2.4. Рекомендації з оптимізації формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва	62
Висновки до розділу 2	65
ВИСНОВКИ	67

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 71

ДОДАТКИ 76

ВСТУП

Актуальність теми. Питання взаємодії людини та мистецтва завжди перебуває у полі зору держави та науковців. Суспільству на цьому етапі надзвичайно потрібна особистість, яка здатна до самостійних, неординарних рішень, креативна, з високою мірою розуміння мистецтва, як важливого надбання людської культури. Підгрунтя цього позитивного ставлення закладаються на початкових етапах розвитку підростаючої особистості. Особливо цінним у цьому відношенні є етап дошкільного дитинства, оскільки саме в цей відрізок часу актуалізуються процеси розвитку та вдосконалення креативності, проявляються наміри дитини зображати навколишній світ та виявляти при цьому суто своє бачення цього світу, яке відразу супроводжується позитивною оцінкою (позитивним ставленням) щодо нього.

Значущу роль у цьому контексті відіграє естетичне виховання старших дошкільників, зміст якого реалізується у сучасній дошкільній освіті, а мистецтво, у тому числі й художньо-творче, є важливим його засобом.

Проблема емоційного ставлення до мистецтва відображена у сучасних нормативних документах, зокрема у БКДО України (2020), а також у чинних програмах розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Значна роль у системі мистецьких засобів естетичного виховання дослідниками відводиться художньо-творчому мистецтву (Б. Івасив, А. Шевчук, Н. Голота, В. Котляр, Т. Дуткевич, Г. Сухорукова, І. Ликова, О. Половіна та ін.). Зокрема у багатьох наукових дослідженнях сучасності наголошується освітньо-виховне значення художньо-творчого мистецтва щодо дітей дошкільного віку (Н. Гавриш, М. Кириченко, І. Кириченко, Г. Підкурманна, Г. Сухорукова, Л. Янцур та ін.), знаходить відображення визнання організованого, методично забезпеченого процесу, як важливої умови естетичного виховання дошкільників.

Вивчення образотворчої художньої діяльності дітей засобами окремих різновидів образотворчої діяльності здійснюється у багатьох напрямках: предметному малюванні (М. Кириченко, І. Кириченко, В. Захарова та ін.); тематичному малюванні (Л. Шульга); формуванні графічних вмінь (О. Половіна); особливостей малювання з натури старшими дошкільниками (О. Дронова); ліпленні (К. Косаковська, О. Фадєєва, Г. Сухорукова та ін.); впливу поетичного образу на творчість дітей (Н. Гавриш, А. Богуш); питанні поєднання творчої й навчальної спрямованості (В. Котляр, О. Дронова, Г. Підкурманна, О. Половіна, Н. Голота та ін.).

Особливу роль у освітньому процесі відіграє художньо-творче мистецтво (ХТМ), адже його основою є загальнолюдська та національна спадщина, наслідування і розвиток художніх традицій свого народу, передусім через скарби художньої творчості, художніх ремесел тощо. Під художньо-творчим мистецтвом розуміють окремий вид мистецтва, здобутки якого являють собою художні образи, що володіють певними художньо-естетичними ознаками та за своєю сутністю є площинним або тривимірним зображенням, твори якого призначені для прикраси життя, архітектурних споруд, спрямовані на естетично-художнє створення художнього середовища для задоволення естетичних потреб людини (С. Ничкало, М. Овсянніков, В. Розумний). Дослідження Є. Антоновича, О. Терещенко, Л. Шульги, С. Герасимова, Л. Сірченко, Л. Скиданової, О. Усової, О. Дронової, Н. Халезової, С. Якобсон, В. Григоренко, Н. Голоти, О. Половіної та інших дослідників переконує, що ознайомлення з творами художньо-творчого мистецтва пробуджує у підростаючого покоління яскраві образні уявлення про рідну людину, про історію і розвиток художньої культури, сприяє естетичному й художньо-творчому розвитку та вихованню дошкільнят.

Художньо-творче мистецтво відповідає віковим інтересам дітей, збагачує їх художнє сприймання, спонукає до естетичних переживань і творчої діяльності тощо, формує естетичне позитивне ставлення в цілому до художньо-

творчого мистецтва та його творів. Проте на сьогодні недостатньо досліджені педагогічні умови формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва, образотворчості, що і зумовило вибір теми нашого магістерського дослідження: **«Педагогічні умови формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до мистецтва у ЗДО»**.

Мета дослідження полягала у емпіричному вивченні педагогічних умов формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва на заняттях із образотворчості в ЗДО.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати питання позитивного ставлення до творів мистецтва з позицій наукового знання.
2. З'ясувати сутність позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва, а також вплив естетичного виховання на його формування.
3. Розробити методику та емпірично дослідити рівні сформованості позитивного ставлення дітей 5-6 років у ЗДО.
4. Розробити рекомендовану систему роботи для оптимізації позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва у ЗДО.
5. Розробити рекомендації для підвищення ефективності формування позитивного ставлення у старших дошкільників до художньо-творчого мистецтва в ЗДО.

Об'єкт дослідження: формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва у естетичному вихованні.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва у закладі дошкільної освіти.

Під час виконання дослідження нами було використано **комплекс методів:**

- ✓ *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, конкретизація);

- ✓ *емпіричні* (експериментальне завдання Намалюй що небудь (модифікація методики Р. Немова); спостереження за виконанням експериментального завдання на занятті; самоставлення до своєї декоративної художньої діяльності (модифікація методики С. Щур), бесіда з дітьми за змістом декоративних зображень, анкета для вихователів і батьків, інтерв'ю для дорослих, обстеження митецького простору вікової групи, діагностична бесіда з вихователями ЗДО);
- ✓ *методи кількісної та якісної обробки* даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

визначено сутність поняття «позитивне ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва» як основи естетичних почуттів; критерії, показники та рівні розвитку позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва у ЗДО; педагогічні умови виховання позитивного ставлення старших дошкільників до художньо-творчого мистецтва.

уточнено зміст понять «естетичні почуття», «художнє сприймання», «емоційне ставлення до мистецтва», «художньо-творче мистецтво», «позитивне ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва»;

розроблено та апробовано методику дослідження позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва на заняттях з образотворчої діяльності в освітньому процесі ЗДО; створено рекомендовану систему роботи з вдосконалення позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва; розроблені методичні рекомендації з метою вдосконалення процесу формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва .

Практичне значення одержаних результатів полягає: в упровадженні в педагогічну практику методики діагностики позитивного ставлення старшого дошкільника до художньо-творчого мистецтва; у створенні рекомендованої системи роботи з вдосконалення процесу формування позитивного ставлення

до художньо-творчого мистецтва у дітей 5–6 років; у розроблені рекомендацій для вихователів щодо формування позитивного емоційного ставлення у дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва у ЗДО. Результати дослідження можуть бути використані студентами, магістрантами для підвищення компетентності щодо науково-практичного оволодіння означеного напрямку виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Взято участь у конференціях:

1. II Звітна вузівська науково-практична конференція «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді» (27 травня 2022 р., м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя)
2. IX Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (19 жовтня 2022 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);
3. Регіональна науково-практична Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки» (20 червня 2023 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);
4. X Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (18 жовтня 2023 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);

Наукові статті:

1. Куйбіда Г. Продуктивна діяльність як чинник розвитку особистості дитини 5 -6 років життя. *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 57–61.
2. Куйбіда Г. Проблема формування позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки: збірник статей IX*

Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 84–89.

3. Куйбіда Г. Чинники розвитку позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративного мистецтва. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 109–115.*
4. Куйбіда Г. Особливості педагогічного супроводу дітей старшого дошкільного віку у навчанні образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 104–109.*

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, двох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 91 сторінок, основного тексту – 70 сторінок, списку використаних джерел – 55 позицій на 6 сторінках, додатків 8 на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МИСТЕЦТВА... 11

1.1. Позитивне ставлення особистості до мистецтва як психолого-педагогічна проблема

Взаємозв'язок людини зі світом є багатограним, адже йому властиві неоднозначність і своєрідність впливів з боку індивіда, а також велика кількість чинників з іншого боку – навколишньої дійсності. Поєднання цих двох аспектів зв'язку і призводить до виникнення унікальності людського буття.

Одним із напрямів взаємозв'язку індивідуума зі світом – особливі стосунки зі сферою мистецтва, світом прекрасного. У науці під мистецтвом розуміють особливу сферу буття особи; спосіб духовного опанування навколишньої дійсності людиною, що передбачає становлення здатності творчо перетворювати світ, у якому вона живе, а також і себе у відповідності з законами краси. У цьому сенсі мистецтво задовольняє одну з основних потреб особистості – сприйняття естетичного ракурсу світу, що поєднує в одне ціле емоційну (почуттєву) сферу з пізнавальною через художній образ [48, с. 18]. Отже, мистецтво є сферою людського буття, що чинить вплив, насамперед, на почуттєву сферу особистості за допомогою категорій краси та гармонії, які дозволяють осягнути світ з дещо відмінного ракурсу – прекрасного.

Сполучною ланкою між мистецтвом і людиною вважається сприймання, яке дозволяє побачити, зрозуміти сутнісні характеристики краси й гармонії. У науці – це вважається категорією естетики, що підкреслює роль почуттів у відношеннях людини з навколишнім світом через образи мистецтва. Мова йде про особливі, вищі почуття людини – естетичні. Вони вважаються найбільш

розвиненою формою емоційних властивостей особистості, які відображають узагальнене ставлення до прекрасного чи огидного. Їх основа соціальні норми, які упродовж століть набули статусу цінностей і відіграють роль естетичної оцінки (позитивної чи негативного відношення) до світу; їх джерело, у переважній своїй більшості, – мистецькі твори або їх ще називають витворами мистецтва, які зумовлюють прояви почуттів (емоційні переживання) у певному діапазоні (хвилювання – захопленість) [21, с. 410]. Отже, це особлива форма переживання людиною естетичної потреби, ставлення, що містить оцінку певного предмету за законами краси, гармонії, загалом світу мистецтва.

Так, у психолого-педагогічній науці побутує думка, що естетичні почуття, як окремий вид вищих почуттів, вказують на емоційні переживання людиною прекрасного чи огидного через вираження ставлення до множини явищ, предметів, визнання їх ролі у житті людей, у мистецтві загалом. Разом з тим, наголошується на їх характерних ознаках: велика міра узагальненості, яка досягається у найбільш розвинених формах естетичних почуттів; чітке розуміння суспільних норм (їх належність до сфери прекрасного, мистецтва, гармонії), які стосуються певних моментів життя у художньому середовищі [1, с. 24]. Отже, естетичні почуття вміщують у собі три основні складові: розуміння, ставлення (оцінка, емоційні переживання) та мотивація дій і поведінки, яка, по суті, сприяє творчості людини у світі.

Ще одним із важливих ознак цього явища є те, що означені почуття розвиваються, вдосконалюються, набувають більш розвинених форм в онтогенезі. Зокрема одним зі шляхів розвитку естетичних почуттів є їх диференціація. Так, у вітчизняній психології наголошується, що коли у людини з'являється естетичне почуття до певного предмета (твору мистецтва), то людина відчуває не лише задоволення від його споглядання, але й дізнається (розуміє) його естетичну цінність, тобто красу [39, с. 275] чи то гармонію. Отже, вищі почуття у своїй розвиненій формі підкреслюють і міру розуміння прекрасного.

У цьому ж контексті Н. Зубалій вказує, що означені вищі почуття конкретизуються, долучаючи людину до прекрасного й існують у вигляді почуття краси, чи то почуття гармонії. При цьому авторка наголосила, що вони з'являються не лише на основі ставлення до світу, до мистецтва, а також вони виникають і на основі ставлення до праці (мистецької діяльності), що дозволяє особистості більш повніше зрозуміти сутність світу краси. Дослідниця підкреслила, що у цьому виявляються наміри людини опанувати певним естетичним предметом або конкретним видом творчості [9, с. 242].

Цієї думки дотримується і представник психологічної спільноти, що опікується проблемами розвитку особистості В. Рибалка. Згідно його поглядів емоція, яка входить до складу вищого почуття, беззаперечно містить у собі й певні наміри до діяльності. Тому науковець відмітив, що у почуттях одночасно поєднуються і ставлення, і спонука до дії, які є певним монолітним утворенням. Ще один з аспектів, на які звертав увагу дослідник, – це наявність у цьому феномені морального підґрунтя [23].

Т. Кириленко, який також підкреслював цю ознаку почуттів, розумів її у якості динамічного вектору активності людини, що вказує на її прагнення щодо предмету, тобто заволодіти ним. Іншими словами, це готовність особи проявляти активність, діяти по відношенню до певного предмету (об'єкту). Саме тому науковець підкреслив, що необхідною умовою проявів цього феномену у житті людини є наявність волі. Всі означені елементи дослідник у своїй концепції об'єднав у єдиний афективний простір особистості, де переплітаються емоції та почуття, потяг і воля [10, с. 361].

Почуття вказують на усвідомлений характер емоційного переживання особи, зокрема це стосується категорії краси. При цьому їх необхідним компонентом є оцінка. Відтак, на думку дослідника, – це переживання людиною власного просування до досконалості, еталону [26, с. 130], піку своїх можливостей; це співвіднесення реального з ідеальним. Отже, оцінка є ще однією зі складових почуттів, зокрема естетичних.

Натомість у психології мистецтва доведено, що почуття естетичні є своєрідним чинником зростання особистості, адже почуття краси постійно вабить до себе дитину, ніби запрошує звернути увагу, стимулює до неодноразового перегляду і тим самим одночасно надає можливість отримати насолоду й збагачує зростаючу дитячу особистість духовно [15, с. 208]. Отже, естетичні почуття у цьому випадку є вагомим чинником розвитку та формування особистості дитини.

Саме тому естетичні почуття є предметом вивчення не лише психології, естетики. Їх активно досліджують у межах педагогічної науки, зокрема дошкільної галузі. Так, Т. Поніманська розглядає означений феномен у контексті естетичного виховання, основний зміст якого, на думку дослідниці, полягає у послідовному формуванні у дошкільників ціннісного ставлення до буття людини, збагачення їх естетичного ракурсу у сприйманні й усвідомленні краси як у мистецтві, так і в навколишньому світі, так і в стосунках між людьми. При цьому вона відмітила, що відповідне ставлення, яке з'являється у дітей, повинне мати вплив і на формування художніх потреб, а також і на появу можливостей для дитячої образотворчості [37, с. 277]. Отже, формування естетичного ставлення є одним із напрямів дошкільної освіти.

У цьому контексті важливим моментом є виховання низки компонентів дитячого ставлення до прекрасного: можливостей емоційних переживань; готовності опановувати художній досвід; можливостей самостійного навчання, використання дослідницьких дій; формування художньо-творчих здібностей [29]. Як бачимо, початок формування даної властивості особистості є актуальним завданням щодо дітей дошкільного віку.

Таким чином, естетичне ставлення є невід'ємною ознакою естетичних почуттів. У науці почуття краси, прекрасного розглядають у якості основи духовного зростання людини. Це особливого роду емоційні переживання, які дозволяють досягнути світ прекрасного, відтворити його чи створити щось нове, зважаючи на означені категорії. Естетичні почуття розглядають як суто людські

утворення (вищі почуття), що в узагальненому вигляді відображають ставлення особистості до краси у світі, мистецтві, творчості.

Це складне психологічне утворення, що містить у собі пізнавальну спрямованість, соціальні норми, їх оцінку з позицій краси (емоційні переживання), готовність до певної дії чи поведінки, які разом із волею та емоціями складають афективний простір особистості. Упродовж життя естетичні ставлення диференціюються та розвиваються, що дозволяє розглядати їх сформованість як вищу міру розвитку та формування особистості. У дошкільній освіті їх розуміють у якості значущих чинників розвитку дитячої особистості, а також відмічають їх важливість у цілісному становленні дошкільників.

1.2. Питання позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва

Як вже було з'ясовано, естетичне ставлення людини поступово розвивається упродовж її життя, а його початкові (вихідні) форми характеризуються певною динамічністю у період дошкільного дитинства. Саме тому у цій частині нашого дослідження було зосереджено роботу над встановленням таких змін та визначенням їх особливостей. Так, О. Осадько наголошує на тому, щоб у дошкільника з'явилося позитивне ставлення до певного явища, має бути емоційно-позитивний контент і відповідний досвід, пов'язаний з успіхами [23]. Іншими словами, розвиток естетичних почуттів є одним з напрямів особистісного становлення дошкільника, який значно активується у цьому віці завдяки художній діяльності.

У класичній психології, загально визнаним є твердження про те, що дошкільнику стають доступними естетичні оцінки вже у віці 3,5 років. При цьому дослідник вказував, що в цілому у дошкільному періоді для дитини предметом таких оцінок стають виключно конкретні предмети, на відміну від

дорослих. Проте оцінювання категорії краси дитиною залежить у малюків ще й від того, що для них є яскравим, має контрастний колорит і сліпучий блиск. Відтак, на думку дослідника, дитина дошкільного віку прагне зробити свій виріб чи малюнок ще кращим, а тому стає більш схильною до декоративних дій більше, ніж до будь-яких інших.

У сучасній дитячій психології наголошується, що упродовж дошкільного дитинства встановлюється зв'язок між почуттями і відповідною сферою знань, а подальша диференціація почуттів призводить до зникнення загального емоційного тону та виникнення конкретних оцінок. Також у цей момент зростає глибина (міра) емоційних переживань, а також мають місце стійкі узагальнені ставлення дошкільників до певних предметів та явищ. Окрім цієї обставини авторка вказує ще на одну важливу річ: почуття старших дошкільників зазнають значних впливів з боку дорослих і тим самим залежать від них. У дітей 5-6 років відмічається відносна сенситивність афективної сфери щодо виховних впливів дорослих. Зокрема естетичні почуття стають більш конкретними та далі диференціюються, внаслідок чого і з'являються естетичні оцінки (ставлення) як негативні, так і позитивні. Появі певного знаку сприяють певні успішні дії, що залежать напряду від досвіду, у даному випадку має місце дитячий досвід у зображувальній діяльності [24,]. Отже, розвиток емоційного ставлення дітей у дошкільному дитинстві до категорії прекрасного відбувається у напрямі диференційованої узагальненої оцінки предмета чи явища з боку його естетичної ознаки, а висхідною точкою є проста реакція, яку позначають як емоційний тон.

Оскільки у дітей дошкільного віку естетичні ставлення безпосередньо пов'язані з моральною оцінкою, тим більш цікавими для нашого дослідження погляди відомого науковців сучасної психології особистості, зокрема Ю. Приходько, В. Рибалко. Так, відповідно з їх уявленнями, становлення особистості у дошкільному дитинстві поділяється на три напрями. Перший з цих напрямів спрямований на вдосконалення емоційної саморегуляції (що

властиво для молодших дошкільників), другий стосується морально-естетичної саморегуляції (що властиво дітям у чотири-п'ять років), а третій – формування особистісних властивостей. Відтак, у цьому віковому періоді діти у своїй активності починають керуватися тими оцінками, які вони виявляють по відношенню до предметів, подій, явищ дійсності, цим самим виражаючи до них своє ставлення [25]. Як бачимо, у дітей з'являється здатність оцінювати предмети навколишнього світу у морально-естетичному сенсі, що стає можливим внаслідок диференціації емоційної сфери у період від трьох до шести-семи років.

Натомість у психології мистецтва підтверджено, що художній твір здатен викликати у дитини дієве відношення до його змісту й тим самим проявляти естетичне ставлення до об'єктів і явищ навколишнього світу. При цьому автор виразив думку, що для старшого дошкільного віку вже є властивим не лише яскраве емоційне ставлення до предметів і явищ, але й вже наявний певний рівень розвиненості естетичних почуттів, що проявляються у милуванні квітами, гарними краєвидами, красивими іграшками, цікавими картинами. Все супроводжується позитивними емоційними переживаннями узагальненого характеру, чого немає у молодших дошкільників [15].

Подібної думки дотримуються й у дошкільній освіті, зокрема Н. Гавриш вказувала, що у цей віковий період діти розпочинають розуміти й бачити красу навколишнього світу, мистецтва. У дошкільників формується не лише потреба у стійких естетичних враженнях, але також і здібності до художньої діяльності, яка дозволяє через свої виразні засоби малюкам виражати власне ставлення до об'єктів з позиції краси та гармонії. Все це у своїй сукупності, на думку авторки, дозволяє дошкільникам надавати оцінки естетичним цінностям і позитивно в емоційному плані реагувати на них [6, с. 187]. Як бачимо, упродовж дошкільного віку зростають можливості дітей щодо оцінки естетичних явищ і, відповідно, позитивних емоційних переживань з їх приводу.

Загально відомим є факт, що естетичні ставлення дошкільників містять пізнавальний компонент і надзвичайно важливим процесом у ньому виступає сприймання. Упродовж дошкільного дитинства відбувається подальше вдосконалення цього інтелектуального процесу: воно стає більш цілісним, узагальненим і диференційованим, а також поступово з'являється у дітей його особлива і специфічна область – естетичне сприймання. Його розвиток і вдосконалення полягає в опануванні властивостями зображень, графічних і живописних шаблонів, норм тощо [2]. Все це надає малюкам можливість зрозуміти зображення, правильно його тлумачити. Така здатність розглядання й розуміння малюнку (зображенню, твору мистецтва) розвивається упродовж дошкільного віку та є своєрідним підґрунтям естетичних емоційних переживань, що пов'язані зі сприйманням мистецького твору.

На думку іншого науковця, це стає можливим, оскільки наприкінці дошкільного періоду з'являється сплав зовнішніх і внутрішніх дій, що об'єднуються у єдину пізнавальну діяльність. Для сприймання – це виникнення та вдосконалення перцептивних дій [20].

М. Савчин у цьому сенсі наголошує на тому, що у дошкільників формуються специфічні перцептивні дії, які дозволяють дітям співвідносити між собою властивості предметів, що сприймаються, з їх еталонами чи то зразками, які було використано для їх позначення [40, с. 152].

Розвиває цю думку сучасний дослідник Р. Павелків, який наголосив на тому, що власне основою естетичних ставлень дітей дошкільного віку є поява художнього сприймання. Також він відмітив, що означена властивість інтелекту дітей розвивається упродовж цього вікового періоду, а можливість винесення оцінки (ставлення) цілком залежить від рівня розвиненості цієї здатності. Крім того, автор також звернув увагу, що найбільш узагальненою оцінка стане лише тоді, коли дошкільник не тільки побачив і зрозумів сенс зовнішніх ознак, але й осягнув для себе внутрішні характеристики художнього

образу [26, с. 260]. Отже, відповідно до уявлень автора, естетичні ставлення цілком і повністю залежать від естетичного розвитку індивіда.

Т. Поніманська естетичне (у її термінології художнє) сприймання розглядає у контексті відповідного розвитку особистості дитини. При цьому авторка наголошувала, що його важливість, значення полягає у наданні дітям певних можливостей – встановленні сутності предметів, які підкреслюють у них красу, гармонію та прекрасне, іншими словами є цінностями. Цей процес, на думку дослідниці, складає основу естетичного ставлення дошкільників до світу краси. Також авторка наступним чином визначає ці дитячу здатність – це можливості дитини до переживання на рівні емоцій власного художнього досвіду; це здібності дитини, що сприяють самостійному навчання, дослідницьким діям, особливим художнім і творчим надбанням дитини [37, с. 449]. Увесь цей спектр властивостей розвивається у дітей поступово, упродовж дошкільного дитинства, охоплюючи при цьому всі особистісні сфери, а також і весь комплекс властивостей досліджуваного явища.

Так, у вітчизняній психології було запропоновано модель означеного психологічного явища, де основними компонентами виділяється три дитячі здатності – емоційні переживання художнього образу; активність дошкільників, пов'язану з опануванням художнім досвідом, самостійність в учінні та у дослідницьких діях; спеціальні художні та творчі здібності. Всі ці компоненти, за твердженням автора, мають власний вектор і динаміку руху у бік вдосконалення й тому потребують пильної уваги дорослих, особливо суспільного дошкільця. На думку дослідника, це цілісна система зв'язків, які є суто індивідуальними, з естетичними ознаками світу, у якому перебуває дитина. Проявами цього особистісного надбання є емоційне схвалення красивого, прекрасного, гарне самопочуття, посильна віку творча активність, а також прагнення до змін у навколишній дійсності, до оцінки красивих і гармонійних поєднань фарб, звуків тощо [4].

Таким чином, естетичне ставлення дошкільників, як важливе надбання особистості дитини розвивається поступово. Його підґрунтям вважається розвиток перцептивних дій, які надають поштовху естетичному сприйманню художніх образів у мистецьких творах. Означена дитяча здатність, внаслідок подальшого удосконалення у дошкільному дитинстві, стимулює виникнення естетичного ставлення дітей до краси та гармонії світу. Його проявами вважаються емоційні переживання художніх образів, засвоєння дитиною художнього досвіду через самостійне учіння та дослідницьку активність, а також формування спеціальних художніх і творчих здібностей. Результатом є емоційне схвалення мистецького твору та усвідомлення загальних і власних критеріїв його оцінки, яка супроводжується розумінням суто своїх художніх можливостей.

1.3. Чинники розвитку та формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва

П'яти-шестирічні діти здатні проявляти емоційні переживання до предметів і явищ, які визнані у суспільстві естетичними цінностями. Відтак, переживання позитивних емоцій (зокрема радості) вважається виявленням естетичного ставлення під час сприймання художнього твору, у тому числі творів різних видів мистецтва. У цьому сенсі мистецькі витвори будуть одночасно і критерієм прояву естетичного позитивного ставлення та чинниками його розвитку.

Варто відмітити, що у дошкільній освіті приділяється належна увага щодо розвитку означеного феномену особистісного плану, особливо це стосується дошкільників 5-6 років. Так, БКДО (2020) спрямовує педагогічних фахівців у даній галузі освіти на формування у п'яти-шестирічних дітей ціннісного ставлення до мистецтва та відповідної активності у контексті розвитку мистецько-творчої компетентності. При цьому відповідне естетичне ставлення

полягає у емоційних проявах в оцінці прекрасного у світі, побуті та мистецьких творах, а також у виявленні зацікавленості до діяльності митців, прагненні до виконання різних видів художніх (мистецько-творчих) дій і отримання від них задоволення [1, с. 22]. Отже, державний стандарт визнає пріоритетним завданням виховання естетичного ставлення дітей до сфери мистецтва в цілому й зокрема до художньо-творчого.

Так, у одній з чинних програм дошкільної освіти спрямовує педагогів на розвиток у дітей 5-6 років здатності сприймати твори мистецтва, а також виявляти ціннісне ставлення до них. Водночас одним із показників компетентності старших дошкільників є їх знання та сприйняття виробів художньо-творчого мистецтва.

Одним з найбільш вагомих засобів для реалізації означених напрямів є художньо-продуктивна діяльність, що дозволяє малюкам вправлятися у будь-якій сфері мистецтва і тим самим виявляти до неї естетичне ставлення. Варто відмітити, варто відмітити, що зміст програми скеровує фахівців на необхідність засвоєння дитиною різних варіантів творення художніх образів: малювання, ліплення, аплікації [44]. Всі названі види продуктивної діяльності дозволяють охопити різні види мистецтва, у тому числі й декоративне, що зважаючи на прагнення дітей до оздоблення речей (виробів), надзвичайно доречним. Також, серед означених видів художньої діяльності старших дошкільників виділені особливі напрями: декоративне малювання, декоративне ліплення й декоративна аплікація, які безпосередньо відображають специфіку художньо-творчества у дошкільному дитинстві.

Отже, одним з найбільш значущим чинником формування естетичного ставлення дітей є твори художньо-творчого мистецтва та художньо-продуктивна діяльність дітей 5-6 років, які у своїй сукупності дозволяють дітям зрозуміти мову мистецтва і виражати власне ставлення до означеної сфери у власних художніх творах, будь то малюнок чи декоративна аплікація, чи декоративне ліплення. Варто відмітити, що означені види художньої активності

є закріплені у державних нормативних документах: БКДО й чинних програмах розвитку дітей у періоди раннього й дошкільного дитинства.

Ознайомлення з мистецтвом (творами та мистецькою діяльністю), у широкому розумінні, передбачає опанування його специфічною мовою, яка дозволяє потім дитині (людині) розуміти в цілому створені митцем художні образи. Так, О. Дронова наголошує на тому, що воно (мистецтво) є певним цілісним каркасом, який поєднує у єдине ціле культуру соціуму та життєдіяльність особистості. При цьому дослідниця також акцентує увагу на трьох аспектах мистецтва, які підкреслюють його педагогічний потенціал: а) через нього людина виявляє свою культуру ставлення до світу в цілому; б) це творча активність, яка ґрунтується на спеціальних творчих здібностях; в) це особлива мова, в основу якої закладено знаково-символічну природу світу, культуру, освіти загалом [8, с. 15]. Отже, мистецтво як феномен передбачає оцінку його творів і творчих здатностей митця, прояви творчості людини (зокрема дитини) та розуміння суті зображеного через образну мову (художній образ). Все це, на думку авторки, дозволяє говорити, що мистецтво спрямовує людину на ціннісне осмислення, освоєння світу загалом.

Загально прийнятим у науці поділом мистецтва на види вважається класифікація, що ґрунтується на конкретних способах створення художнього образу: архітектура, скульптура, література, образотворче та декоративне мистецтво, театр, кіно тощо[30]. Найбільш привабливим для дітей, як вже згадувалося вище, визнається дослідниками художньо-творче мистецтво, яке вважається підґрунтям усього мистецтва загалом.

Образотворче мистецтво (художньо-творче мистецтво) – особливий вид задоволення естетичних потреб людей, результатом якого є створення продуктів (малюнки, картини, вироби з глини, конструювання з паперу) з чітко виразними художньо-естетичними якостями, які (створені речі) також мають художньо-практичну цінність і можуть бути використаними для задоволення естетичних і творчих потреб людини [53, с. 156].

На думку В. Григоренко, даний вид мистецтва також містить у собі певні ознаки художнього сприйняття народу. Саме тому витвори художньо-творчого мистецтва дозволяють виховувати естетичне ставлення до світу, усвідомлювати суть художнього образу, зрозуміти виражальні засоби, які ґрунтуються на творчих діях народних умільців (майстрів). Одночасно дослідниця також вказала на те, що в означеному феномені існує тісне переплетіння всіх на сьогодні відомих видів мистецтв, зокрема образотворчого, декоративно-прикладного та ін. [50], а тому засвоєння його сутності й художніх образів для дітей 5–6 років не становить великої проблеми. Натомість саме цей вид мистецтва дозволяє систематизувати художній досвід дітям у період дошкільного дитинства.

У цьому ж контексті авторка відмітила, що твори художньо-творчого мистецтва дозволяють дитині побачити основу світогляду українського народу, осягнути її ознаки, зрозуміти для себе працю митців, формувати у себе естетичне ставлення, художнє сприйняття дійсності, креативно підходити до виготовлення красивих предметів, сформувати творчі здібності.

Л. Скиданова та Л. Сіренко найбільш важливими для розвитку естетичних почуттів дошкільників вважають декоративне малювання й аплікацію. Так, перший з названих видів полягає у виконанні площинних орнаментів фарбами чи олівцями на аркуші паперу або ж зображення (оздоблення) візерунків на об'ємних виробах з різного матеріалу, у тому числі й на конструкціях з паперу. Натомість декоративне аплікування полягає у створенні образу на основі композиційного розташування елементів з кольорового паперу, що передбачає попереднє вирізання деталей, їх комбінування та наклеювання, з метою отримання результату, яким є певний художній образ [22]. Автори переконані, що названі види образотворчості дітей у дошкільному віці є дуже подібними, між ними існують взаємозв'язки й вони у великій мірі сприяють естетичному розвитку.

Також побутує думка, що вагомим компонентом художньо-творчого мистецтва є вироби, створені на основі природного матеріалу. Вона також відмітила, що перелік його основи (природного матеріалу) достатньо великий: жолуді, шишки, горіхи, шкарлупи з горіхів, листя дерев, насіння, камінці, ракушки тощо. При цьому авторка вважає, що тут для дітей є досить значний простір для їх вигадки та творчості, оскільки обмежень тут взагалі немає [24, с. 294].

На сьогодні у дошкільній освіті широко використовують й інші види художньо-творчого мистецтва, зокрема декоративний розпис, вироби з кераміки, килимарство, витинанку, писанкарство та ін. Відтак, всі названі види доречно вважати чинниками формування емоційно позитивного (ціннісного) ставлення старших дошкільників до мистецьких творів і мистецтва в цілому. За твердженням В. Котляр, найбільш ефективною формою організації процесу ознайомлення дітей з творами художньо-творчого мистецтва є заняття мистецького спрямування.

Таким чином, найбільш вагомими чинниками розвитку позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років дослідники виділяють: мистецтво та різні види художньо-продуктивної діяльності дошкільників, оскільки саме вони поєднують у собі специфічну художньо-знакову мову, культуру ставлення до світу та творчу активність. Суто специфічними факторами вважаються образотворче малювання, ліплення, аплікація, між якими існують у період дошкільного дитинства мають місце суттєві взаємозв'язки. Ще одним з важливих чинників, який підкреслює специфіку формування у дитини емоційного схвалення (позитивної оцінки) художньо-творчого мистецтва є мистецька освіта дітей, яка містить у собі домінуючу педагогічну роль дорослих у цьому процесі, форми й методи, які вони використовують, де особливої ваги надають творчим художнім заняттям, а також і сама мистецька активність дітей.

Висновки до розділу 1

Естетичне ставлення людини вивчається у контексті естетичних почуттів, які розглядаються суто людськими утвореннями (вищими почуттями), що в узагальненому вигляді відображають ціннісне ставлення особистості до краси у світі, мистецтві, творчості. Естетичне ставлення є складним психологічним утворенням, що містить у собі пізнавальну спрямованість, соціальні норми, їх оцінку з позицій краси, готовність до певної дії чи поведінки, які разом із волею та емоціями складають афективний простір людини; Їх сформованість вважають вищою мірою розвитку та формування особистості.

У дошкільників естетичне ставлення розвивається поступово, на основі розвитку перцептивних дій, які зумовлюють виникнення естетичного сприймання художніх образів у мистецьких творах. У контексті такого сприйняття і виникають естетичні ставлення дітей до краси та гармонії світу, проявами яких вважаються емоційні переживання художніх образів, самостійність у засвоєнні дитиною художнього досвіду та дослідницька активність, формування спеціальних художніх і творчих здібностей. Сутність емоційного ставлення полягає у емоційному схваленні мистецького твору, усвідомленні загальних і власних критеріїв його оцінки, що супроводжується розумінням своїх художніх можливостей.

Важливими чинниками розвитку позитивного ставлення дітей 5-6 років дослідники вважають: мистецтво та художньо-продуктивну діяльність дошкільників, адже саме вони поєднують у собі специфічну художньо-знакову мову, культуру ставлення до світу та творчу активність. Суто специфічними факторами вважаються оразотворче малювання, ліплення, аплікація, між якими у період дошкільного дитинства мають місце суттєві взаємозв'язки, а також мистецька освіта дітей, яка поєднує домінуючу педагогічну роль дорослих у цьому процесі, форми й методи, які вони використовують, де особливе значення мають образотворчі заняття, а також мистецька активність дітей.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Методика й організація констатувального експерименту

На попередніх етапах дослідження ми з'ясували, що у дітей 5-6 років позитивне ставлення до художньо-творчого мистецтва є особливим і водночас складним утворенням, яке вказує на особливості дитячих естетичних почуттів і відображає їх узагальнену оцінку почуттєвих переживань від споглядання мистецьких цінностей, художніх творів, витворів мистецтва художньо-творчого плану.

У структурі означеного феномену фахівці виділяють переважно три основні компоненти: пізнавальний, емоційно-вольовий і діяльнісний. Для його емпіричного вивчення було організовано констатувальний експеримент, мета якого полягала у встановленні рівнів розвиненості у дітей 5-6 років позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва на заняттях з образотворчої діяльності й дослідити педагогічні умови формування даного феномену у сучасному ЗДО.

Для реалізації поставленої мети були сформульовані основні *завдання емпіричного дослідження*:

1. Уточнити критерії та показники досліджуваного феномену у дітей 5-6 років з метою розроблення методики вивчення.
2. Підібрати емпіричні методи дослідження:
  - а) позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва;

- б) педагогічних умов виховання у дітей 5-6 років позитивного емоційного ставлення до ужиткового мистецтва.
3. Реалізувати методику констатувального експерименту в умовах сучасного дошкільного закладу.
  4. Опрацювати отримані у дослідженні емпіричні дані.
  5. Розробити рекомендовану систему роботи з вдосконалення формування у дітей 5–6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва.
  6. Надати методичні рекомендації за результатами проведення емпіричного дослідження й моделювання процесу формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва.

Організація констатувального експерименту вимагала дотримання певних дослідницьких процедур відповідно до проведення наукового дослідження. Зокрема він проводився у три етапи. Так, на першому етапі – *підготовчому* – було уточнено критерії та показники досліджуваного явища у відповідності зі складовими його структури, а також дібрані й модифіковані методи вивчення феномену та педагогічних умов його формування. Загалом нами було створено комплексну методику нашого дослідження. На другому етапі – *власне емпіричному* – відбувалася робота з організації досліджуваної вибірки дітей 5-6 років і дорослих (батьків і вихователів ЗДО) та практичної реалізації розробленої нами комплексної методики вивчення позитивного емоційного ставлення дітей п'яти-шести років до художньо-творчого мистецтва та педагогічних умов їх формування. На третьому етапі – *обробки даних* – опрацьовано отримані результати за комплексною методикою дослідження, а на четвертому етапі – *підсумковому* – сформульовані висновки та рекомендації за підсумками здійсненої експериментальної роботи.

Розглянемо детальніше підготовчий етап констатувального експерименту. У таблиці 3.1. представлено відомості щодо компонентів, критеріїв і показників позитивного емоційного ставлення дітей до художньо-творчого мистецтва.

Вони розроблені самостійно і були результатом авторського узагальнення наукових концепцій, змісту БКДО та однієї з програм розвитку дітей [Д]; [УД].

Таблиця 3.1.

Компоненти, критерії і показники позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва

КОМПОНЕНТИ	КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
Пізнавальний	<i>Мотиваційний</i>	прагнення зрозуміти навколишній світ у його красі й гармонії; дізнатися про призначення творів мистецтва у житті людини; з'ясувати основні принципи створення творів (витворів) мистецтва; зрозуміти сутність художньо-творчої діяльності та її фахівців;
Емоційно-вольовий	<i>Ціннісний</i>	цікавість до творів художньо-творчого мистецтва, а також і до декоративних речей; усвідомлені прояви інтересу до результатів праці художників, скульпторів, народних умільців; радісний настрій від художньо-творчих виробів дорослих; свідомо позитивна оцінка творів художньо-творчого мистецтва, здобутків майстрів-художників;
Діяльнісний	<i>Мистецькі декоративні дії</i>	вміння самостійно створити художній твір мистецтва; у ході роботи вдало та за призначенням використовувати компоненти різних візерунків; досягати намічених цілей у мистецькій художньо-творчій діяльності

Наступний крок на цьому етапі – систематизація методів дослідження за представленими критеріями і показниками у комплексну методику. У нашій роботі використовувалися вже розроблений діагностичний інструментарій, але його було модифіковано відповідно до загальної мети дослідження. Розглянемо детальніше методи дослідження.

З метою діагностики *пізнавального компоненту* досліджуваного явища нами було обрано та відповідним чином модифіковане експериментальне

завдання, суть якого зведена до наступного: розглянь зображений на малюнку український посуд і надай відповіді на поставлені запитання. У якості запитань дитині 5-6 років пропонувалися наступні: як називається зображений посуд; чому можна його назвати красивим; як прикрашено глечик, барильце, куманець; які прийоми малювання використані; уявіть, ви – опішнянські майстри – назвіть, що за чим варто зображувати; навіщо потрібен людям цей посуд; якими виробами ще можна прикрашати житло?

Під час опрацювання даних зверталася увага на розуміння дітьми суті художньо-творчого мистецтва, його призначення, наявності позитивного настрою під час їх розглядання і бесіди в цілому.

З метою діагностики емоційно-вольового компоненту було застосовано методику В. Щур Самооцінка декоративних умінь дітьми 5-6 років. Так, дослідник пропонував дітям поглянути на зображення трьох сходинок, а потім повідомляв, що на найвищій з них знаходяться ті діти, які добре розуміють як потрібно прикрашати малюнки, виготовляти подарунки дорослим, оздоблювати іграшки, житло. На першій сходинці знизу розмістилися твої знайомі, які взагалі не розуміють призначення декоративних речей, витворів мистецтва, не можуть пояснити, навіщо вони потрібні людям. Середню сходинку зайняли діти, які не можуть самостійно розповісти про витвір мистецтва та як його потрібно використати.

Відповідно, за отриманими результатами, діти, які віднесли себе до третьої (найвищої) сходинки проявляють високий рівень позитивного ставлення до творів художньо-творчого мистецтва; діти які виявляють власне ставлення до мистецьких творів за допомогою дорослих, мають середній рівень позитивного ставлення; діти, які не можуть пояснити навіщо потрібний той чи інший декоративний витвір мистецтва, виявляють низьку міру позитивного емоційного ставлення.

З метою діагностики діяльнісного компоненту за основу нами було використано методику *Намалюй що-небудь* (Р. Немова), яку було

модифіковано. Зокрема було змінено саме завдання, яке тепер полягало у прикрашанні малюнку за мотивами опішнянського розпису. Воно було сформульовано так: прикрась куманець чи барильце, наніши на нього візерунок, при цьому дитині пропонувалося самостійно обрати основу для зображення, а також у її розпорядженні були гуашеві фарби та необхідні пензлики.

Для обробки результатів ми використовували такі критерії: використання характерних кольорів; що саме складає основу візерунку (рослинний або геометричний орнамент); розміщення візерунку по всій площині зображення. У кількісному плані декоративний розпис оцінювався наступним чином:

7-10 балів – отримувала дитина, яка за відведений проміжок часу вгадала й прикрасила візерунком куманець (барильце), використавши при цьому 3-4 кольори, рослинний або геометричний мотив зображення; самостійно розташувала елементи візерунку по всій площині форми;

4-6 балів – отримувала дитина, яка за відведений проміжок часу вгадала і прикрасила візерунком куманець (барильце). При цьому деталі опрацьовані в цілому добре, використані два кольори, рослинний чи геометричний мотив зображення, за невеликої допомоги розміщені елементи візерунку по всій площині форми;

1-3 бали – отримувала дитина, яка за відведений проміжок часу спрощено прикрасила візерунком куманець (барильце). При цьому деталі візерунку не дуже гарно опрацьовані, використані 1-2 кольори, елементи по всій площині форми не змогла розташувати самостійно.

Отримані бали дозволяють з'ясувати рівень розвиненості образотворчих вмінь дітей 5-6 років: високому рівню відповідають 7-10 балів; середньому – 4-6 балів; низькому – 1-3 бали.

На основі узагальненого аналізу отриманих емпіричних результатів, розглянутого вище діагностичного інструментарію, наступним кроком було

здійснення розподілу досліджуваних дітей 5-6 років за мірою сформованості позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва.

З метою діагностики *педагогічних умов* формування у дітей 5-6 років досліджуваного явища було скомпоновано другий блок методики дослідження, який передбачав взаємодію з батьками та педагогами ЗДО. Так, першу з них – *розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – ми досліджували за допомогою розробленої анкети, яка містила у собі 7 запитань. Її основна мета полягала у з'ясуванні міри усвідомлення дорослими суті та основних функцій художньо-творчого мистецтва, та основних напрямів розвитку декоративної діяльності дітей 5-6 років у контексті образотворчої.

У змісті анкети мали місце як прямі запитання, так і відкриті, останні дозволяли більш глибоко зрозуміти уявлення дорослих про особливості художньо-творчого мистецтва, ознайомлення з відповідними творами дітей, розвиток відповідної дитячої активності. розроблена анкета дозволяла проводити анкетування і з батьками, і вихователями. За своїм характером вона була анонімною, що дозволило отримати більш відверті відповіді.

З метою вивчення наступної педагогічної умови – *педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – розроблено інтерв'ю, у якому передбачено виявити ставлення дорослих до синтезу мистецтв, його розуміння, забезпечення у мистецькій активності дітей, взаємодії вихователів ЗДО з батьками у контексті мистецької освіти.

Ще один напрям, який вивчався у контексті дотримання цієї педагогічної умови – це стан художнього осередку у груповій кімнаті. Особлива увага зверталася на наявність творів художньо-творчого мистецтва та спектру необхідних художніх засобів для забезпечення занять і самостійної художньої діяльності, пов'язаної декоративно-ужитковим мистецтвом. Було спеціально розроблено протокол стану забезпечення занять художньо-творчого спрямування.

З приводу вивчення третьої умови – *формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва* – розроблено діагностичну бесіду, яка проводилася з вихователями ЗДО. Її зміст було спрямовано на з'ясування того, яка саме педагог формує досвід, які прийоми й методи при цьому використовує, які напрями розвитку використовує (зміст декоративної діяльності дітей), як саме зацікавлює дітей декоративно-прикладною творчістю, чи залучає до цього процесу батьків вихованців.

Емпіричний етап констатувального експерименту розпочався зі створення вибірки досліджуваних. Загалом у дослідженні було задіяно 25 дітей 5-6 років, які відвідують базове експериментальне ЗДО, їх батьки, у переважній більшості мами у кількості 23 осіб, а також 7 педагогів, які працюють з даною когортою старших дошкільників. Цей етап було реалізовано упродовж з 20.01. 23 року по 30.06. 2023 року. Послідуючі етапи - обробки даних і формулювання висновків нашого дослідження були наступними. Їх зміст представлено у послідуєчих частинах роботи.

Таким чином, для вивчення міри сформованості позитивного емоційного ставлення дітей до художньо-творчого мистецтва було проведено констатувальний експеримент, реалізація якого передбачала дотримання певних наукових процедур, зокрема етапів. У межах підготовчого етапу було проведено роботу з уточнення компонентів, критеріїв і показників досліджуваного явища у дітей 5-6 років, а також було укомплектовано комплексну методику дослідження, яка містила два великі блоки методів: перший блок спрямований на діагностування рівнів сформованості досліджуваного явища у старших дошкільників і другий блок, зорієнтований на вивчення педагогічних умов, що визначають успішність протікання цього процесу у ЗДО. Загалом методику склали наступні методи: експериментальне завдання зі змістом художньо-творчого малювання, модифікована методика С. Щур на самоставлення до своєї художньої діяльності, бесіда з дітьми за

змістом створених ними зображень, анкета для вихователів і батьків, інтерв'ю для дорослих, обстеження митецького простору вікової групи з боку забезпечення художньо-творчої активності дошкільників, діагностична бесіда з вихователями ЗДО щодо змісту педагогічної діяльності з формування досвіду дітей 5-6 років у сфері художньо-творчого мистецтва.

2.2. Результати констатувального експерименту та їх аналіз

Проаналізуємо отримані результати за експериментальним завданням, що стосується пізнавального компоненту емоційного ставлення дітей. Так, абсолютно всі діти вірно назвали запропонований їх увазі декоративний посуд. Також всі, без винятку досліджувані погодилися, що він є красивим, але також і незвичайним. Одночасно з цим 50% дітей вказали, що його прикрасили як декоративну річ, біля 25% пояснили, як саме оздоблені предмети – по всій площині, по краях і по центру. Також цікавими виявилися надані дітьми відповіді, щодо прийомів, які мали місце на представленому посуді. Так, абсолютно всі прийоми малювання, які використав під час прикрашання візерунками назвали біля 30%, частково назвали використані образотворчі прийоми зображення половина опитаних. Однак 20% 5-6 дітей змогли назвати їх лише з допомогою експериментатора.

Дещо подібними виглядали відповіді досліджуваних й під час пояснення ними етапів створення художньо-творчого візерунку: 25% надали правильні відповіді, 50% дітей частково їх вказали, проте також самостійно, решта ж 25% старших дошкільників змогли їх пояснити лише з допомогою дорослих.

Варто відмітити, що біля 85% досліджуваних вірно вказали основне призначення барильця, куманця й глечика – прикрашання житла, пояснивши, що коли вони знаходяться у приміщенні (кімнаті, кухні), то з ними значно стає красивіше. Натомість 15% опитаних на дане запитання не надали пояснень.

Логічним продовженням виглядало поставлене дітям запитання про інші декоративні речі для оздоблення приміщення, що вказувало б на їх обізнаність у цій сфері (художньо-творчого мистецтва). Так, біля 25% дошкільників додали до переліку декоративні іграшки (свищики), писанки, вишиті рушники, декоративні тарелі. 45% назвали лише керамічні вироби: скарбничка, тарелі, чашки, керамічні іграшки. 30% опитаних лише назвали три декоративні витвори мистецтва, які були перед ними.

Загалом було відмічено, що 25% досліджуваних гарно орієнтуються у декоративно-ужитковому мистецтві, цікавляться мистецькими витворами народних майстрів. Менш зацікавленими виглядають 55% дітей старшої групи, оскільки їх відомості обмежені були лише одним напрямом. Проте 20% опитаних дошкільників слабо орієнтуються у світі декоративних предметів.

Розглянемо тепер відомості, отримані за методикою Л. Щур, які вказують на особливості ставлення до власних можливостей у сфері художньо-творчого мистецтва. Так, біля 30% досліджуваних достатньо високо оцінили власні здатності й можливості у означеному мистецькому напрямі, розмістивши себе на найвищій (третьій) сходинці. Під час обговорення вони пояснили свій вибір тим, що їм легко вдається створювати предмети вжитку, сувеніри, прикрашати посуд, малювати візерунки, а дорослі при цьому відмічають гарні результати. Окрім всього діти відмітили, що їм цікаво розглядати декоративні речі, вони цікавляться працею народних умільців.

Найбільша частина дитячої вибірки віднесла свої декоративні здатності до другої (середньої) сходинки, пояснивши це тим, що не завжди їм вдається гарно зробити вироби, сувеніри, їм у цьому допомагають дорослі. Проте їм також цікаво спостерігати за роботою майстрів, розглядати виготовлені ними іграшки, декоративний посуд, отримувати їх у подарунок. Також вони вказали, що їм цікаво було б навчитися краще малювати візерунки, виготовляти самим без допомоги дорослих подарунки. У кількісному плані таких дітей було 40%.

Решта досліджуваних, а це 30%, віднесли себе до дітей, які розміщені на найнижчій сходинці, тобто в цілому ця категорія дошкільників слабо оцінюють власні можливості у сфері художньо-творчого мистецтва. Під час обговорення їх вибору вони відмітили, що для них ця сфера малознайома, у них багато чого не вдається самостійно зробити (зокрема малювати візерунки чи розфарбовувати їх), проте їм цікаво розглядати керамічні та дерев'яні іграшки, оздоблені візерунками. Також ці діти зізналися, що вони бояться, що їх вироби чи малюнки можуть бути негарними, а тому нікому не потрібними. Також їм хотілося б більше поспілкуватися з народними умільцями, можливо б вони їх навчили краще, ніж вдома чи в садочку.

Отже, загалом досліджувані позитивно ставляться до художньо-творчого мистецтва, проте їх ставлення до власних можливостей у цій сфері суттєво різняться. У графічному вигляді ставлення дітей до своїх здатностей до художньо-творчого мистецтва на діаграмі.

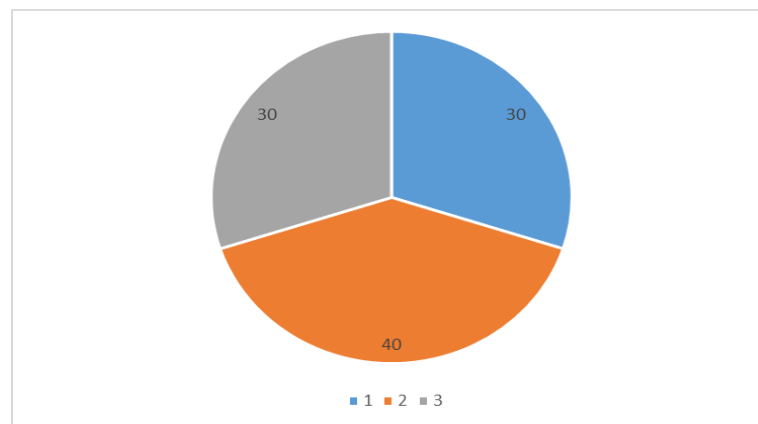

Рис. 1. Категорії дітей з різною мірою ставлення до власних здібностей у сфері художньо-творчого мистецтва

Як бачимо, кількість досліджуваних з високим і низьким ставленням до власних можливостей у декоративній сфері є однаковою, натомість дітей з вираженим середнім рівнем більше на 10%, ніж у двох інших групах. На нашу думку ця різниця не є великою.

Проаналізуємо отримані результати за методикою *Намалюй будь-що*, які представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Розвиток образотворчих вмінь дітей 5-6 років, характерних для художньо-творчого малювання

Показники досліджуваних	Отримані бали за виконання завдання		
	7-10	4-6	1-3
Кількість	5	10	10
Відсоток	20	40	40
Рівень	високий	середній	низький

Аналізуючи табл. 3.2, помітно, що кількість дітей, які характеризуються високою мірою розвиненості зображувальних умінь становить п'яту частину вибірки, що становить 20%. Натомість кількість 5-6 річних досліджуваних у яких середній або низький рівень означених умінь є однаковим, що складає по 40%. Отже, середній і низький рівні сформованості образотворчих умінь дітей 5-6 років переважають високий.

У ході спостереження за дітьми високого рівня ми помітили, що під час виконання завдання вони зрозуміли завдання, швидко визначилися з необхідними кольорами, художніми засобами, у ході виконання дій малювання були зосереджені, старанні та не зверталися до дорослого за допомогою. Візерунок розташували по всій площині заготовки, правильно обрали кольори, мистецькі дії у цьому сенсі сформовані.

Спостерігаючи за дітьми, що виявили середній рівень художніх умінь, ми відмітили, що вони зрозуміли завдання, обрали необхідні засоби, правильно розмісили візерунок, проте скористалися лише двома кольорами. Також вони звернулися до експериментатора з проханням нагадати елементи візерунку (хвилясті, лінії, крапки, мазки, риси), що і було зроблено. Технічно ця категорія дітей виконувала завдання самостійно.

Третя група дітей також мала певні особливості у виконанні завдання: просили пояснити завдання, назвати елементи візерунку, надати допомогу у технічному плані, кольори обирали самостійно (більшість обрала два кольори);

самостійні дії невпевнені, постійно ставилися запитання щодо того, де саме і як потрібно наносити візерунок. Повністю досягнути мети змогли виключно за допомогою експериментатора.

Наступний крок нашого дослідження полягав у розподілі досліджуваних за рівнями сформованості у них емоційно-позитивного ставлення до сфери художньо-творчого мистецтва за результатами проведених діагностичних методів і виконання експериментального завдання. На основі зроблених обчислень було виділено три групи дітей 5-6 років, які представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Рівні сформованості у п'яти-шестирічних дітей емоційно-позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва

	Характеристика дітей	Відсоток
<i>Високий</i>	виявляють цікавість до мистецтва в цілому, декоративних речей; цікавляться витворами народних умільців; знають принципи створення візерунків, їх основні елементи; розуміють як прикрашати людське житло; свідомо і схвально оцінюють дизайнерські дії дорослих; позитивно оцінюють вироби ужиткового мистецтва, вироби майстрів; мають досконалі художні дії; самостійно працюють над створенням візерунку, дотримуються у роботі етапів та використовують всі необхідні його елементи; здатен створювати гарні візерунки; виявляють готовність до образотворчих дій у кількох сфер художньо-творчого мистецтва	20
<i>Середній</i>	прагнуть дізнатися про мистецтво; виявляють інтерес до художньо-творчого мистецтва, декоративних речей людини; цікавляться витворами народних умільців; знають етапи роботи над візерунками, більшість їх елементів; розуміють як прикрасити житло; свідомо і схвально оцінюють дизайнерські дії дорослих і вироби ужиткового мистецтва, працю народних майстрів; мають гарні художні дії; інколи потребують допомоги під час створення візерунку та дотримуються етапів, інколи потребують невеликої допомоги у роботі; здатні створити гарні візерунки; мають готовність до образотворчих дій у декоративному мистецтві;	45
<i>Низький</i>	прагнуть дізнатися про мистецтво; інколи виявляють цікавість до його творів, декоративних речей;	35

	цікавляться виробами народних умільців; здебільшого знають про основні елементи візерунків; розуміють як прикрасити людське житло; поверхово оцінюють дизайнерські дії дорослих і вироби ужиткового мистецтва, працю народних майстрів; мають слабо розвинені художні дії; постійно потребують допомоги під час створення візерунку, разом з дорослим дотримуються етапів роботи, потребують допомоги при використанні всіх елементів візерунку; разом з дорослим здатні створити гарні візерунки; не завжди прагне виконувати різні образотворчі дії з художньо-творчого малювання	
--	---	--

Отже, значна кількість досліджуваних характеризується середнім рівнем розвиненості емоційно-позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва (45%), менша частина вибірки – низькою мірою сформованості (35%) і найменша кількість дітей 5-6 років мають високу міру розвиненості позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва.

Проаналізуємо отримані результати за другим блоком методики, який стосується виховних впливів дорослих щодо формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва. Спершу розглянемо дані анкетування вихователів і батьків. Так, педагоги, у своїх відповідях відмітили, що художньо-творче мистецтво вони розуміють як один з напрямів мистецької освіти дошкільників, що властиве для 85% опитаних, натомість батьки дітей його розуміють як один з багатьох способів чимось зацікавити дитину (80%), а решта дорослих членів родин відмітили, що це один з напрямів художнього виховання (20%). Але вихователі вказали, що це напрям, у якому варто спеціально навчати дітей, натомість батьки вважають, що це має бути на рівні хобі.

Також зафіксовано, що обидві категорії опитаних правильно розуміють специфіку художньо-творчого мистецтва: зв'язок народного мистецтва з сучасними напрямками та його доступність дітям. Такої думки дотримуються всі педагоги ЗДО й батьки вихованців старшої групи. Проте чітко вказати напрями цього виду мистецтва, які представлені у художній освіті дошкільників змогли

лише вихователі, зокрема 70% вказали на декоративне малювання, ліплення, аплікацію й декоративне мистецтво з природніх матеріалів, а 30% опитаних – лише три (без використання природних матеріалів). Натомість батьки дітей назвали тільки роботу з природнім матеріалом.

Також обидві категорії дорослих були одностайними щодо творчого характеру дитячого художньо-творчого мистецтва: всі зазначили це у своїх відповідях. Але відрізняються їх відповіді суттєво з приводу стимулювання цієї активності у старших дошкільників. Так, педагоги у цьому сенсі керуються програмою і 85% з них відмітили, що здійснюють це лише на заняттях, демонструючи зразок і показують прийоми його створення малюкам. Натомість батьки всі вказали, що вони зацікавлюють дітей певним твором (декоративна аплікація), а потім спільними зусиллями його виготовляють. Як бачимо, батькам властивий більш творчий підхід, у якому поєднуються ознайомлення й спільна діяльність, а для педагогів – робота за програмою.

Також цікавими виявилися відповіді дорослих на запитання, з приводу підтримання дитячої активності у декоративно-ужитковому мистецтві. Зокрема педагоги вказали одностайно так, підтримуємо, а відповіді надані батьками розподілені на три частини: 30% підтримують завжди, 50% зрідка, натомість 20% відмітили, що не можуть одностайно вказати так чи ні.

Отже, можна вважати, що дорослі правильно розуміють специфіку цього виду мистецтва та його роль щодо розвитку дітей 5-6 років, проте коли говорити щодо повного дотримання першої педагогічної умови, то батьками та педагогами ЗДО вона дотримується на рівні 70%. На нашу думку, найбільш оптимальним були б показники 85-90%.

Проаналізуємо отримані результати щодо цілеспрямованих дій педагогів і батьків на процес формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва, які було отримано у ході інтерв'ю. Так, переважна більшість педагогів і батьків (80% опитаних) зазначили у своїх відповідях, що синтез мистецтв – це виконання завдання, коли поєднується

малювання й аплікація, ліплення. Натомість п'ята частина досліджуваних не змогла надати відповіді.

Відповідаючи на наступне запитання інтерв'ю, 60% фахівців у галузі дошкільної освіти і 50% батьків вихованців наголосили, що використовують повноцінне поєднання (синтез) мистецтв під час ознайомлення дошкільників з ужитковим мистецтвом. Але 40% вихователів і 50% дорослих членів сімей вказали, що майже ніколи цього принципу не дотримуються, вважаючи, що це перешкоджає дітям повноцінно опанувати конкретними художніми прийомами.

Подібним чином розподілилися відповіді респондентів на запитання з приводу оптимального поєднання різних видів дитячої художньої діяльності. Так, 60% педагогічних працівників відмітили, що оптимальним є поєднання малювання, ліплення, аплікації та музичних творів, натомість 40% педагогів вказали, що найбільш доцільно поєднувати аплікацію з ліпленням. 50% батьків вихованців також вказали, що оптимальним у цьому плані є синтез аплікації та ліплення. Натомість 40% вихователів і 50% дорослих членів сімей визнали, що під час занять з дітьми тим чи іншим видом образотворчого мистецтва тихенько вмикають музику. Отже, значна кількість дорослих свідомо не підтримує синтез мистецтв при навчанні дітей вмінь художньо-творчого мистецтва.

Також аналізуючи відповіді дорослих на наступне запитання інтерв'ю, ми дійшли висновку, що лише половина респондентів вважають, що поєднання в роботі з дітьми кількох видів мистецької діяльності підвищує пізнавальну й творчу активність старших дошкільників, решта вибірки схильна висловлювати протилежні твердження – це лише перешкоджає повноцінній роботі дітей, адже вони багато за таких умов відволікаються.

Цікавими виявилися відповіді вихователів і батьків з приводу взаємодії між собою, дотримуючись при цьому синтезу мистецтв. Так, переважна більшість педагогів (85%) і дорослих членів сімей (90%) відповіли, що вони не

бачать реальних шляхів співпраці за такого поєднання. Лише невелика кількість опитаних вважає, що це потрібно.

У ході вивчення стану художнього осередку у груповій кімнаті було з'ясовано, що у ньому наявні твори художньо-творчого мистецтва, присутні створені композиції з природніх матеріалів, спільні роботи дітей і батьків. Крім того тут є ціла низка необхідних художніх засобів для забезпечення занять відповідного циклу й самостійної художньої діяльності дітей, що пов'язані декоративно-ужитковим мистецтвом. Визначено: стан забезпечення є добрим.

Отже, можемо зробити висновок, що загалом поєднання різних видів мистецтв (синтез) підтримує приблизно половина дорослих, водночас стан забезпеченості художніми засобами є добрий. В цілому таке поєднання чинників, на нашу думку, ускладнює повноцінний педагогічний супровід розвитку та формування художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років.

Щодо аналізу засобів і методів, якими користуються, насамперед, вихователі ЗДО, було проведено діагностичну бесіду із педагогічними працівниками ЗДО. Зокрема було з'ясовано, що всі педагоги формують мистецький досвід дітей 5-6 років, використовуючи при цьому традиційні техніки, а також і нетрадиційні. Зокрема на заняттях формують образотворчі вміння малювати опішнянський розпис, а під час СХД пропонують дітям зображувати образ нетрадиційними техніками малювання. Аналогічними є дії вихователів і в декоративній аплікації, де більшою мірою використовуються незвичні матеріали (покидькові) для їх створення.

Також було з'ясовано, що вихователі використовують індивідуальні та колективні форми роботи з дітьми, залучають до цього й батьків для створення спільних робіт з дітьми. Здебільшого це роботи з декоративної аплікації, проте нерідко це спільні малюнки на актуальні теми сьогодення, вироби з пластиліну чи глини. групові намагаються які прийоми й методи при цьому використовує. Також для зацікавлення дітей декоративним малюванням, ліпленням,

аплікацією організовує екскурсії до парку, зустрічі з народними умільцями, батьками дітей.

Таким чином, здійснивши аналіз отриманих даних було з'ясовано, що переважна більшість старших дошкільників характеризується середнім рівнем позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва (45%), менша частина вибірки – низькою мірою сформованості (35%) цього утворення й найменша кількість дітей 5-6 років мають високу міру розвиненості позитивного емоційного ставлення до ужиткового мистецтва.

Під час емпіричного вивчення виховних впливів дорослих, що, з нашої точки зору, визначають ефективність ознайомлення дітей 5-6 років з художньо-творчим мистецтвом з'ясовано, що більшою мірою педагогами ЗДО звертається увага лише на формування досвіду мистецького досвіду старших дошкільників, проте осторонь залишається проблема супроводу художньо-творчого мистецтва дітей 5–6 років, а також батьки й педагоги у недостатній мірі орієнтуються на специфіку означеного виду мистецтва.

2.3.Рекомендована система роботи з оптимізації формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва

Отже, провівши емпіричне дослідження, ми констатували, що переважна більшість старших дошкільників характеризується середнім рівнем позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва (45%), менша частина вибірки – низькою мірою сформованості (35%) цього утворення і ще найменша кількість дітей 5-6 років мають високу міру розвиненості позитивного ставлення до означеного мистецтва. Водночас, у ході дослідження виховних впливів батьків і вихователів, що, з нашої точки зору, визначають ефективність ознайомлення дітей 5-6 років з художньо-творчим мистецтвом з'ясовано, що більшою мірою педагогами ЗДО звертається увага лише на формування досвіду

мистецького досвіду старших дошкільників, проте осторонь залишається проблема супроводу художньо-творчого мистецтва дітей 5–6 років, а також батьки й педагоги у недостатній мірі орієнтуються на специфіку означеного виду мистецтва. З нашої точки зору такий стан речей виник на основі недостатньої уваги дорослих до формування у дітей 5–6 років позитивного ставлення до художньо-творчої діяльності. Відтак, порівнявши результати усіх трьох груп досліджуваних і проаналізувавши їх, було вирішено розробити систему роботи (рекомендовану) для оптимізації процесу виховання дітей 5–6 років в означеному напрямку.

Таким чином, основна **мета програми** полягає у оптимізації формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва в освітньому процесі ЗДО. З метою дотримання наукового підходу при складанні вказаної програми потенційних дій, необхідно було визначитися із принципами та педагогічними умовами, що спрямовуватимуть програму (і відповідно дорослих) у певних напрямках. При цьому ми орієнтувалися на БКДО (2020 р.), затверджений у сфері дошкільної освіти.

Отже, основою для рекомендованої системи роботи нами визначено особистісно-діяльнісний підхід, який є найбільш ефективним для сучасної дошкільної освіти. Таке назву підходу ми запозичили у сучасних українських дослідників, зокрема І. Беха, І. Зайцевої [1]. Згідно їх поглядів, означений принцип означає максимальну спрямованість дорослих, передусім педагогів, на особистість дитини та її діяльність. За такого поєднання є ефективний розвиток дитини, зокрема її художньо-творча компетентність. У нашому випадку така компетентність формуватиметься у художньо-творчій (образотворчій) діяльності дітей. Саме у ній діти 5–6 років вправлятимуться у своїх можливостях, згідно зі своїми вподобаннями, захопленнями у сфері образотворчості.

Органічним доповненням вказаного принципу формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва стали визначені

нами педагогічні умови: *а) розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; б) педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; в) формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва.*

Загалом у психолого-педагогічній науці під означеною категорією (*педагогічні умови*) розуміють відносно гнучку систему чинників, які дозволяють оптимізувати процес формування тієї чи іншої особистісної властивості у певному середовищі.

У певному розумінні – це основні положення, дотримання яких зумовлює наявність чітких вимог щодо організації освітнього процесу. У більш вузькому розумінні – це способи впровадження у педагогічну практику конкретної педагогічної технології або моделі формування (розвитку) особистісної якості, що передбачає створення культурного й емоційно-насиченого освітнього середовища за певним напрямом роботи.

Зокрема для рекомендованої системи роботи педагогічні умови – штучно створене й відповідним чином впорядковане освітнє розвивальне середовище, яке містить у собі культурні компоненти художньо-творчого спрямування та емоційно насичені елементи взаємодії педагога з вихованцями щодо ознайомлення дітей 5-6 років з виражальними засобами художньо-творчої діяльності та зорієнтоване на формування у дітей 5–6 років позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва.

Зокрема, обґрунтовуючи першу педагогічну умову – *розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – ми виходили з того, що художньо-творче мистецтво пов'язано зі всіма видами образотворчого мистецтва, а також і народною творчістю, що є наслідком прагнення людини створити навколо себе сприятливу атмосферу краси та гармонії. Його основні інструменти – фантазія та здібності, які дозволяють

майстрові створювати красу у побуті та інтер'єрах, що є за своєю сутністю є творами мистецтва [47, с. 5].

На сьогодні використання художньо-творчого мистецтва пов'язано не лише з метою ознайомлення дітей з народною культурою, але разом з тим і з необхідністю розвивати у дітей естетичні почуття та формувати у них позитивне емоційне ставлення до світу. Це мистецтво є образотворчим за своїм характером і разом з тим відповідає запитам людей – задовольняє їх естетичні потреби, привносячи красу в дім і життя в цілому. Так, відомо кілька унікальних напрямів художньо-творчого мистецтва: декоративний розпис (малювання), вишивка, ліплення, художнє різьблення з дерева, декоративна аплікація (у тому числі й з природного матеріалу) та ін. [46, с. 10].

Загалом таке мистецтво має чітко визначені риси: традиційність, колективність, колорит барв тощо. Цим художньо-творче мистецтво є оригінальним й одночасно воно доступне для сприйняття дітьми дошкільного віку (розпочинаючи з п'ятого року життя), адже розкриває для них красу та гармонію довкілля. Залучення дошкільників п'ятого-шостого року життя до декоративної образотворчої діяльності (зокрема декоративних занять з малювання, ліплення, аплікації) дозволяє у них формувати позитивне емоційне ставлення до світу [48].

Загалом наукою визнано, що найбільш цінним, у плані особистісного зростання дітей, є образотворче мистецтво, зокрема художньо-творче. Як відомо, зображальна діяльність допомагає дитині не лише подолати негативні емоційні переживання, але й також надає змогу виразити власне морально-естетичне ставлення до світу завдяки художнім образам мистецтва, які є значно зрозуміліші дитині, ніж вербальні.

Так, зображаючи навколишній світ, малюки здебільшого обирають образи, які їх чимось зацікавили раніше. У емоційному плані дошкільник виражає власне ставлення завдяки кольору, що сприяє його естетичному розвитку. Більшою мірою зображальна діяльність дітей пов'язана з мисленням і

мовленням, що загалом сприяє оптимальному темпові засвоєнню знань про навколишній світ. Окрім всього, художньо-творче мистецтво дозволяє значно легше відтворити дошкільникам знання про довкілля у образній формі й одночасно виразити своє ставлення до нього, використовуючи регіональні мотиви та усвідомити для себе призначення свого малюнку чи оздобленого виробу [45, с. 14].

У процесі ознайомлення дітей з мистецтвом важливо сформувати в них прагнення взаємодіяти з об'єктами з метою їх вдосконалення; створити сприятливі обставини, коли дошкільник впевнений, що він може створити якісно нове, при цьому отримують позитивні емоції та схвалення дорослих і однолітків. Зміст образотворчої діяльності дітей п'ятого-шостого року життя полягає у: створенні ескізів виробів; комбінуванні елементів візерунка, особливостей його розміщення виробі; виготовленні декоративних виробів; здатності відшукати шлях зображення та декорування виробу; здатності втілити задум у конкретному виробі з аплікації.

У цьому сенсі декоративне малювання найбільш цікаве для всіх дітей заняття, зокрема й дітям старшого дошкільного віку. Оскільки його початковий варіант спрямований на прикрашання малюнків, речей та усвідомлення їх побутової цінності: прикраса у побуті, подарунок тощо. Вони тематично спрямовані на забезпечення психічного розвитку [51, с. 3]. Декоративне малювання розпочинається з п'ятого року життя у вигляді ознайомлення з народною іграшкою, тобто предметами мистецтва (опішнянська, косівська, львівська, київська та ін.). Разом з тим знайомлять із народною вишивкою (вишитий рушник, серветка, вишиванка).

У п'ять-шість років, з метою опанування дошкільниками цілеспрямованих декоративних дій, їх починають детально знайомити з народними промислами, пов'язаними з оздобленням. При цьому намагаються формувати образотворчі вміння, які дозволяють втілювати конкретні орнаменти (хвилясті лінії, мазки, квітки, листочки, ягідки). При цьому зазвичай береться лише один (як зразок) з

найбільш відомих народних розписів (зокрема опішнянський) і поступово розв'язується біль складніші завдання [29, с. 68].

Ще один з цікавих варіантів зображувальної діяльності у сучасному ЗДО – це ліплення, зокрема декоративне. Цей вид занять дозволяє якомога широко ознайомити дошкільників зі світом мистецтва, його виражальними засобами. Так, ліплення є найбільш ефективною діяльністю, яка сприяє цілісному розвитку дітей, за умови супроводу її дорослими [41, с.65].

За своєю сутністю ліплення є процесом, який спрямований на досягнення шляхом маніпуляцій з пластичним матеріалом відповідної форми – виробу [11]. Для дошкільників ліплення є ще одним видом мистецтва, завдяки якому вони можуть висловлювати власні емоції та почуття. Окрім всього зазначеного, ліплення у дошкільній освіті розглядається як засіб естетичного розвитку дітей. У процесі ліплення враховують вікові особливості дошкільників, а тому форми предметів та образи суттєво спрощені [18].

Поряд з іншими видами образотворчої діяльності ліплення розвиває естетичні смаки, почуття прекрасного, формує розуміння розмаїття та багатогранності краси [3, с. 7]. Так, знайомлячись зі скульптурою малих форм старші дошкільники опановують її образну мову, способи її втілення та надають їм оцінку (позитивне емоційне ставлення) вже існуючим творам.

Важливим моментом створення образу у ліпленні, яке досягається завдяки усвідомленню плавності переходів у формі предмету, переданні його обрисів. такий спосіб опанування дітьми образної мови відбуваються поступово упродовж шостого-сьомого року життя: виділяються частини поробки під час її обстеження (зорового й тактильного). Лише поступово дитина 5-6 років усвідомлює як саме можна отримати заокругленість форми [16, с. 18].

Особливість ліплення полягає у тому, що діти зображають всі існуючі грані предмета, по суті – це просторове зображення (тривимірна модель), на відміну від малювання й аплікації. Окрім того, ліплення тісно пов'язане з оздобленням вже виготовлених предметів: створення орнаментів при ліпленні

посуду, виготовлення одягу для ляльок, прикрас для них тощо. Це сфера художньо-творчого ліплення [29].

Виконання аплікації не лише знайомить дітей з геометричною формою предметів, їх розмірів, колориту, матеріалу, симетрії, не лише сприяє орієнтуванню у просторі, але разом з тим дозволяє дошкільникам виражати своє ставлення до світу речей, отримуючи також задоволення від роботи. Використання художньо-творчого ліплення дозволяє дошкільникам усвідомити можливості практичного використання виробів (вироби народних майстрів). Дітей спрямовують на те, що вироби художньо-творчого мистецтва надають житлу затишності, оздобленню. При цьому такі вироби можуть також виконувати функцію сувенірів.

Знання щодо призначення виробів художньо-творчого мистецтва сприяють формуванню у дітей 5-6 років про дизайн. Від ознайомлення старших дошкільників із дизайном окремих виробів поступово переходять до більш узагальнених відомостей щодо дизайну побуту. Так діти дізнаються, що приміщення прикрашають для побуту, роботи та відпочинку, а житло при цьому характеризується гармонією й затишком.

Отже, перша педагогічна умова – *розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – передбачає, що батьки і педагоги мають сприяти розвитку декоративної діяльності дітей п'ятого-шостого року життя у контексті мистецької освіти дошкільників. що передбачає забезпечення активності дітей старшої групи у декоративному малюванні, ліпленні й аплікації та проявляється у створенні ескізів виробів, у комбінуванні елементів візерунка й особливостей розміщення орнаменту, у виготовленні декоративних виробів, у здатності відшукати спосіб зображення та декорування поробки; здатності втілити задум у конкретному виробі.

Обираючи наступну педагогічну умову – *педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – ми виходили з того, що взаємодія з вихованцями, взаємодія з батьками дітей, що також передбачає

створення відповідного середовища розвитку. Так, згідно з першим аспектом, вихователь має інтегрувати у мистецьку компетенцію старших дошкільників декілька напрямів художнього мистецтва. Найбільш ефективним у цьому сенсі є поєднання різних видів мистецтва (синтез) – це зведення різних видів мистецтва, де кожен вид є унікальним і самостійним, у єдине ціле. Отже, в результаті цього поєднання є синтез (сплав), компонентами якого є самобутні види мистецької діяльності.

Так, О. Дронова, І. Ликова, О. Половіна та ін. довели, що поєднання різних видів мистецтва доцільно використовувати у дошкільній освіті, адже художня активність дошкільників є цілісною за своїм характером і тому це варто використати для оптимізації естетичного розвитку дітей, зокрема формуванню позитивного емоційного ставлення до краси і гармонії світу.

Вагомими у цьому плані є здобутки українських фахівців, що обґрунтували взаємозв'язок зображувальних дій дитини з її пізнавальною активністю, а також визначила зміст власне такої інтеграції. Дослідниця вважала, що найбільш ефективним для поєднання (синтезу) є малювання, ліплення, аплікація, музика та театралізовані дійства старших дошкільників. Поєднання цих видів художньої активності у єдине ціле, на думку фахівців, актуалізує процеси естетичного та художнього розвитку дитини у цей період [41, с.161].

Сполучною ланкою інтеграції виступають твори образотворчого мистецтва, які запускають в особистісному плані певні механізми опанування образною мовою мистецтва в цілому. Саме тому ознайомлення дітей з творами мистецтва є одним із вагомих напрямів такої роботи [14, с.99]. Варто відмітити, що твори художньо-творчого мистецтва у цьому сенсі привносять ще декілька аспектів, які підсилюють синтез мистецтв, серед яких на перший план з'являються народність і доступність.

Власне останнім часом декларується спрямованість дошкільної освіти на поліхудожній розвиток дошкільника. Цей принцип досягається або через

поєднання різних видів мистецтв, які є близькими між собою, або ж поєднанням тих видів мистецтв, у яких художній образ цілком відмінний, проте можна встановити певні зв'язки через різні види активності. Це завдання розв'язується за рахунок наповнення освітнього процесу інтегрованими та комплексними заняттями. Означені форми навчання спрямовані на формування естетичних смаків, на усвідомлення образної сутності мистецтва, на розвиток творчої активності у мистецьких діях та на формування позитивного емоційного ставлення до творів мистецтва [].

Різні види комплексних й інтегрованих занять, які використовуються педагогами у дошкільній освіті проаналізовано Н. Гавриш (Гавриш, 2007). У методиці навчання зображальній діяльності ця робота ведеться В. Котляр, О. Дроною, О. Половіною, А. Шевчук та ін. З'ясовано, що такі заняття відрізняються типом взаємозв'язків (рівноцінність видів мистецької діяльності) та силою їх взаємодії (яка буває низька, помірна та висока) [18, с. 21].

Під час аналізу літературних джерел нами було зафіксовано 6 шляхів поєднання змістових елементів у інтегрованому занятті:

- *склеювання*, що по суті означає поєднання всіх наявних елементів змісту в одній темі інтегрованого заняття; одночасно з тим, виконувана художня діяльність дітей є різною, а досягнення мети – послідовною; як бачимо, зміст та варіанти виконання художніх дій між собою не пов'язані;
- *симбіоз* передбачає рівноцінне поєднання різних елементів, які спрямовані на формування загальних уявлень про певний художній образ, іншими словами виникає єдиний цілісний образ явища; при цьому мають місце (або можуть мати) самостійні частини змісту заняття, які спрямовані на вирішення своїх освітніх завдань;
- *розмиванню*, як певному виду інтеграції, властиве найбільш сильне взаємопроникнення елементів змісту заняття, при цьому межі між ними зникають, що проявляється в утворенні однорідності образу;

- *підпорядкування або ієрархія* - особливий вид взаємозв'язку, що полягає в існуванні головного й другорядного елементів змісту; ієрархія містить у собі певну цілісну структуру (каркас), навколо якого об'єднуються інші змістові частини, що дозволяє вирішувати комплексні (глобальні) цілі; проте другорядні компоненти також можуть бути спрямовані на розв'язання більш конкретних цілей;
- *ретрансляційне поєднання* - варіант взаємодії, де основний елемент змісту заняття реалізується завдяки засобам другорядного елемента; такий тип синтезу передбачає найбільш міцні зв'язки між елементами змісту заняття;
- *злиття* як тип синтезу передбачає, що основний елемент повністю вміщує у собі другорядний на якомусь певному етапі активності; за такого стану повною мірою реалізується мета та завдання лише основного елемента [13, с. 31].

Г. Сухорукова виділила у своєму дослідженні найбільш типові властивості інтегрованих занять, пов'язаних із синтезом різних видів мистецтв. Зокрема дослідниця вказувала на те, що: має бути співдружність мистецтв; пізнавальна активність має поєднуватися з емоційними переживаннями та колективною творчістю (співтворчістю, сумісними діями); забезпечено розмаїття художньо-інформаційного простору; емоційно збагачені все змістове наповнення заняття; кожна дитина є унікальною і неповторною у власному мистецькому вираженні; враховано успіх, досягнення та відкриття дітей та ін. [10, с. 26].

Так, О. Половіна вважає, що педагогічний супровід мистецької діяльності дошкільників у сучасних ЗДО має бути зорієнтований на забезпечення поліхудожнього розвитку дитини. На її думку, це стане можливим завдяки дотриманню певних положень, де основним є принцип синкретичності. Зміст його розкривається через поєднання, інтеграцію художньої активності старших дошкільників з іншими видами діяльності. Висхідним моментом педагогічного

супроводу образотворчої діяльності, зокрема декоративної активності дітей, повинна стати значущість власних мистецьких дій дошкільників [32, с. 3].

Орім цього педагогічний супровід образотворчих дій у ЗДО має бути зорієнтованим на рівень розвиненості вольових процесів й емоційної сфери дошкільника, що передбачає реалізацію індивідуального підходу вихователя до дитини 5-6 років. Також для педагога важливою є установка з приводу того, що малюк здатен успішно опанувати будь-який з видів мистецької діяльності (чи то творчості) лише тоді, коли йому не перешкоджають, не насаджують ніяких шаблонів і стереотипів у його художній активності.

Також дослідниця наголошує на тому, що педагогічним фахівцям важливо надавати дітям дошкільного віку можливості: експериментування зі знаряддями й художніми матеріалами, що дозволить робити їм певні відкриття, винаходи; виражати емоційне ставлення (надавати естетичну оцінку) щодо творів митців і своїх власних; заохочення до спільної діяльності з однолітками та дорослими; здійснювати приховане керівництво їх художнім розвитком.

Згідно іншого аспекту, визначеної педагогічної умови, педагогічний супровід фахівцями дитячої активності у декоративно-прикладному мистецтві має відбуватися й через взаємодію з сім'ями вихованців. Так, взаємодія працівників дошкільної освіти з дітьми відбувається через заняття естетичної спрямованості, через організовану освітню діяльність дорослих і дітей; через самостійну художню активність дошкільників [19, с. 59].

У контексті означених напрямів, в першу чергу, потрібне оптимально насичене мистецьке середовище. Воно має бути одночасно невичерпним, інформативним і сприяти продуктивній діяльності. Це має бути своєрідний художньо-творчий комплекс, який інтегрує у собі обладнання, художньо-графічні матеріали й техніки, так і розмаїття сучасних технологій навчання, які сприяють підтримці дитині у психологічному сенсі образотворчості дитини.

Зокрема для оптимального перебігу процесу опанування старшими дошкільниками художньо-творчим мистецтвом потрібна забезпеченість

художніми й науково-методичними матеріалами, ескізами з елементами розпису, різноманітними варіативними зразками (педагогічний малюнок), альбомами певної тематики, наявність відповідних зон у груповій кімнаті (з матеріалами та фрагментами художньо-творчого мистецтва, гончарні вироби тощо). Саме таке обладнане освітнє предметне середовище сприятиме дитячій впевненості у власних силах, почуттям зацікавленості, захопленості та радощі від досягнень у сфері художньо-творчого мистецтва [24, с. 95].

Співпраця з сім'ями вихованців організовується через: збагачення педагогічної культури батьків (різні форми та шляхи взаємодії); залучення дорослих членів сімей до освітнього процесу ЗДО; обладнання мистецького середовища у віковій групі (або ж в цілому в дошкільному закладі).

Отже, друга педагогічна умова – *педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – передбачає взаємодію вихователя із вихованцями та їх батьками, а також створення відповідного середовища розвитку дитини. На практиці це реалізується в інтеграції (синтезі) мистецтв, у проведенні інтегрованих і комплексних занять з дітьми 5-6 років в освітньому процесі, залучення педагогами батьків до взаємодії при створенні предметно-розвивального середовища мистецького спрямування, наповнення його творами художньо-творчого мистецтва, а також забезпечення їх безпосередньої участі в освітньому процесі ЗДО.

Обґрунтовуючи третю педагогічну умову – *формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва* – ми виходили з того, що образотворча діяльність дошкільників в цілому має перетворюючий і творчий характер. І саме завдяки їй дитина отримує можливість відобразити власні враження від світу та подій у ньому, а також передавати образи уяви, втіливши все це за допомогою доступних художніх матеріалів. Отже, саме досвідченість у образотворчості становить основу для художньої творчості.

Вагому роль у цьому процесі відіграють пізнавальні можливості дітей 5-6 років. Зокрема у старших дошкільників сприймання набуває цілеспрямованого характеру. Воно ґрунтується на зорових відчуттях, які забезпечують для дитини сприйняття кольору, розміру, форми предметів. Проте досвід у неї замалий і лише один зір не може надати малюку повної інформації про об'єкт зображення, адже для цього потрібно задіяти також і дотикові відчуття, які допоможуть створенню більш цілісних образів світу [39, с. 215].

Це означає, що педагогам варто зосередити зусилля на тому, щоб збагачувати у дітей їх досвід, розвиваючи їх спостережливість, вміння досягнути побачене, іншими словами стимулювати у них розвиток здатності мислити, міркувати, аналізувати, робити узагальнення.

Поступово дошкільник 5-6 років, сприймаючи навколишні об'єкти, намагається виділити їх ознаки, аналізувати будову, складові частини, формулювати під час такої активності власні висновки. Проте їх часто приваблюють і другорядні деталі, що не мають сутнісного значення й саме це помітно у характері їх уявлень про предмет під час роботи над його зображенням на малюнку чи у ліпних виробках, чи то у аплікаційних продуктах образотворення [42, с. 198].

Досвід старшого дошкільника залежить від рівня розвиненості у нього аналітико-синтетичних дій мислення, від процесів продуктивної уяви. Завдяки їх розвитку поступово уявлення дітей стають більш повними, що дозволяє їм власними зусиллями планувати зміст роботи, створювати нові образи й тим самим набувати позитивного образотворчого досвіду, який у сучасній науці й БКДО тлумачиться як мистецька компетентність [2]. Значно збагачують досвід дитини і наявність у неї позитивних емоцій, її задоволеність досягнутими результатами, які спричиняють виникнення у неї зацікавленості процесом образотворення, сприяють концентрації її уваги та почуттів на створюваному образі, підсилюють процеси продуктивної уяви [45, с. 3].

Науковці відмічають, що діти 5-6 років опановують певні образотворчі вміння та навички, які на шостому році життя характеризуються як достатній досвід, який вони можуть свідомо та самостійно використати під час виконання зображальних дій при створенні нових образів предметів. Також досвідченість старших дошкільників доповнюють прояви його активності, самостійності та ініціативності під час використання раніше набутих вмінь у пошуку нових способів досягнення результату. Окрім всього, досвід дошкільників виявляється і в емоційних проявах власних почуттів під час використання різних технічних образотворчих прийомів. Як бачимо, наявність досвіду у дітей 5-6 років передбачає, що вони цілком усвідомлюють задум, мету, шляхи їх досягнення та конкретні зображальні вміння, які потрібно задіяти [20].

При цьому діти 5-6 років попередньо обмірковують процес створення зображень, але планування роботи поєднується із безпосереднім втіленням задуму у ході виконання завдання. Разом з тим, вони вже здатні самостійно вирішити, що будуть малювати чи ліпити, за власним бажанням чи за повідомленою темою, що у художньому образі є основним, а що другорядним, з чого потрібно розпочати, а що відкласти, як розташувати зображення. У ході виконання діти реалізують намічений план, корегуючи його за необхідності.

Поступово за умови ефективного керівництва вихователя дитина опановує найбільш загальні засоби образотворчої мови. Найбільш доступним виражальним засобом для дітей у період дошкільного дитинства є розмаїття барв, за допомогою яких у живописі, графіці, декоративному розписі передають власне ставлення до задуму [3, с. 205].

Барви знаходяться у взаємозв'язку зі змістом малюнку, тому самостійного значення вони для дитини не несуть. Переважно їх використовують для позначення головного, для передавання настрою у малюнках. Проте на початку 4-5-річні малюки використовують барви лише як один з варіантів оздоблення, щоб надати власному зображенню вишуканості, яскравості, що інколи суперечить самим ознакам художнього образу. Після цього діти 5-6 років

набувають досвіду використання барв, вже враховуючи їх відтінки, що у поєднанні з естетичним розвитком дошкільників дозволяє виразити настрій художнього образу. Проте інколи малята все ж використовують різні види барв для вираження власних емоцій: більш світлі кольори для зображень, які подобають більше, а більш темні навпаки [11, с. 93].

Наступний елемент образної мови, який характеризує збагачення досвіду дитини 5-6 років – динамічність зображення. Проте передавання динамічності зображення є великою складністю, адже образ зображення змінює свою форму, розташування частин, пропорції тощо [8, с. 16].

Ще один з аспектів, що характеризує збагачення образотворчого досвіду дітей 5-6 років - це використання ритму та симетрії, що є складовими композиції, яка структурує зображення, надаючи йому гармонії. Варто відмітити, що дошкільники починають більш активно використовувати ритм, щоб зображення стало більш красивим: ритм ліній і плям. Саме відчуття ритму у 5-6-річному віці дозволяє створити досконалу композицію на зображенні [10].

Також при створенні композиції у цьому віці діти вже прагнуть не затуляти одним предмет іншим, не порушувати пропорційні відношення, що свідчить про намагання маленького художника не тільки втілити свій задум, але й передати свої враження від створеного художнього образу в цілому [18].

Також діти 5-6 років починають активно використовувати власний досвід створення композиції у декоративному мистецтві, де виразність створеного продукту залежить не лише від барв, але й від симетрії та ритміки у ньому [40].

Отже, третя визначена умова – ***формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва*** – зорієнтована на збагачення досвіду образотворчості дітей старшої групи ЗДО. У своїй основі їх досвідченість залежить від успішності в опануванні засобами виразності, серед яких мають місце і барви, і форма предмету, і симетрія з ритмом (композиція). Активне використання цих засобів дозволяє старшим дошкільникам передати характерні риси художнього

образу та виразити власне ставлення свого продукту (малюнку, художньо-творчого твору, аплікації). Загалом міра виразності залежить від сформованості образотворчої мови, емоційних вражень і рівня сформованості відповідних здатностей до образотворчості.

РЕКОМЕНДОВАНА

СИСТЕМА РОБОТИ З ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Загалом, обґрунтувавши педагогічні умови, маємо забезпечити кожній окремі та, водночас, дієві засоби у структурі програми. Тому, розглянемо тепер основні компоненти рекомендованої системи роботи з оптимізації процесу формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва. Так, згідно першої педагогічної умови – ***розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років*** – основними засобами при цьому стали *консультації для батьків і міні-лекція та консультація для вихователів*, у яких акцентувалася увага дорослих на сутності художньо-творчого мистецтва. З педагогами було проведені консультації «Нетрадиційні техніки малювання» та міні-лекція «Розвиток естетичного смаку у дітей 5–6 років у образотворчій діяльності». Зокрема у консультації наголошувалося на сутності образотворчої діяльності як основного способу художньо-творчого мистецтва, як покращити зацікавленість дітей 5–6 років мистецтвом, які відмінності у дітей проявляються у процесі творчості, що таке нетрадиційні техніки, що є засобами нетрадиційних технік, а також розглядалися чинники, які допоможуть зацікавити такими техніками дітей.

Натомість у міні-лекції для педагогів «Розвиток естетичного смаку у дітей 5–6 років у образотворчій діяльності» мали розкритися питання, що стосуються сутності образотворчої діяльності, художнього сприймання дітей, специфіки художньо-творчих здібностей і видів образотворчості, які засоби та

які педагогічні умови сприяють найбільш ефективній (успішній) образотворчій діяльності дітей, як скористатися творами художньо-творчого мистецтва у роботі з вихованцями. Підкреслювалася роль вихователя у розвитку такої художньо-творчої активності старших дошкільників.

У консультації з батьками «Творча дитина» спрямована увага на сутності процесу творчості дітей дошкільного віку, на її особливостях у різні періоди дошкільного дитинства, зверталася увага на прояви, показники художньо-творчої (образотворчої) діяльності. Також батькам було доведено якими матеріалами можна користуватися, як визначити, що саме до вподоби дітям, як взаємодіяти з ними у процесі творчості. Наостанок консультації батькам було запропоновані пам'ятки щодо розвитку образотворчості дітей 5–6 років.

Друга консультація з батьками передбачала розкриття значення сумісної творчості з дітьми вдома. Розглядалися питання щодо того як її організувати, як поводитися з дітьми. Також важливим моментом стало обговорення з батьками, де черпати теми для спільної творчості, як зацікавити дітей до такого виду роботи. Як саме розвиваються творчі здібності дітей у спільній діяльності.

Згідно другої педагогічної умови – *педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років* – було передбачено сумісні дії батьків і педагогів у збагаченні розвивального художнього середовища дітей 5–6 років. При цьому акцент ставився, переважно, на наявність матеріалів і обладнання для занять художньо-творчою діяльністю, зокрема художніх матеріалів, картин живопису, творів декоративно-прикладного мистецтва.

Одним із основних форм співпраці ЗДО і родин вихованців – передбачено організація виставки спільних робіт батьків і дітей «Чарівниця Зима», яку мають відвідати діти 5–6 років. *Основна мета заходу* – показати дітям різні способи втілення запропонованої теми та можливість використання художніх матеріалів і технік. Завдання, що повідомлялося батькам – зобразити дива, які можливі взимку (малювання, аплікація, декоративно-прикладне мистецтво тощо).

Другим засобом у цьому напрямі було заняття на тему: «**Казка у творчості дітей**». Означене заняття передбачало використання методу ТРВЗ (В. Моляко). У змісті заняття передбачені елементи словесної творчості дітей: придумування кінцівки казки. Основна мета заняття полягала у стимулюванні дитячої творчості під час роботи над казкою; вчити усно висловлюватися дітей про головних героїв твору, надавати їм описові характеристики. Серед основних засобів заняття: п'ять завдань творчого змісту; сюрпризний момент; матеріали, виготовлені для заняття – чарівна скринька, сердечка, вирізані персонажі казки «Троє поросят». Заняття проводилося у першу половину дня. Його тематика стосується мовленнєвого розвитку старших дошкільників.

Згідно третьої педагогічної умови – *формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва* – стали п'ять бесід із дітьми старшого дошкільного віку, що стосувалися образотворчої діяльності. Так, для пояснення суті мистецької діяльності було проведено *Бесіду 1 «Уяви творчий процес митця»*. У її змісті було передбачено обговорення із дітьми особливостей роботи різних митців (художників, скульпторів, дизайнерів, народних умільців). Так, з'ясовувалися питання, що стосуються створення картин, аплікацій, ліпних виробів. При цьому порівнювалися виражальні засоби та шляхи втілення задуму різними митцями. *Бесіда 2 «Що намагався передати художник»* містила у собі питання, що стосуються емоційного сприйняття втіленого на картині (настрій, митця, його захопленість), образу, виражальні засоби. У кінці бесіди ставилося запитання дітям, як би кожен із них зобразив те, що було предметом обговорення (твір мистецтва, малюнок). *Бесіда 3 «Наскільки схожий предмет, зображений на малюнку із реальним»*. У цій бесіді звертається увага на поняття образ предмета, можливості його втілення у конструюванні із паперу, у ліпленні, у аплікації, у малюванні. Звертається увага на особливості створення образу, виражальні техніки. Для наочності показуються реальні предмети та ці

ж предмети, але вже намальовані, виліплені, наклеєні, сконструйовані. Порівнюються ознаки, відбувається пошук подібності, відмінності. *Бесіда 4 «Як вигадати цікаву історію»*. Дана бесіда проводиться після заняття з елементами ТРВЗ. З дітьми пригадується як саме вони шукали закінчення казки. Надалі вихователь запитує у дітей, що їх зараз цікавить, визначається таким чином тема й пропонується дітям скласти спільну розповідь. Вихователь розпочинає перший, а діти після нього. Потім пропонується дітям самостійно скласти розповідь і поділитися нею з усіма. *Бесіда 5 «Як зважати на всі відчуття у мистецтві»*. Обговорюються питання, які стосуються почуттів. Дітей запитують про відчуття під час споглядання творів мистецтва, слухання музики, розглядання скульптур, декоративних виробів. Під час цього з'ясовуються почуття, які відчували при цьому діти: радість, смуток, захопленість, подив. Потім ці почуття аналізуються у розмові з дітьми (як почути колір, чи можна побачити мелодію, відчути запах малюнку, картини тощо). Все це сприяє усвідомленню почуттів, встановленню зв'язку між художніми образами та почуттями

В цілому має бути проведено 7–10 бесід, що сприятиме більш ефективному усвідомленню дітьми 5–6 років запропонованих тем. Бесіди мають проводитися у другій половині дня за сприятливих умов, у невимушеній обстановці.

Наступний засіб програми, що відповідає третій педагогічній умові – це перегляд і аналіз разом із дітьми мультфільмів. Так, було переглянуто українські мультфільми «Коник Вогник, який засвітив Зорі», «Як метелик вивчав життя», «П'єса для трьох акторів», «Чого в лісі не буває», «Чарівний горох», «Дивосвіт (за мотивами творчості Марії Примаченко)». Всі перелічені мультиплікаційні фільми озвучені українською мовою та стосуються творчості, творчості у всіх можливих сферах життя: у лісі, на малюнках, у небі, в космосі, у театрі акторами, рослинами у полі, тваринами у лісі. Всі мультфільми сучасні, створені українськими мультиплікаторами, а їх герої «створять чудеса». Власне

ці чудеса й аналізувалися з дітьми старшого дошкільного віку. Всього у програмі передбачено 6 переглядів, які мають проводитися у другій половині дня, вільній від основних занять освітнього циклу.

Наступний засіб – читання творів художньої літератури. Нами були дібрані такі твори для читання й обговорення із дітьми 5–6 років: Казка про творчість (Юлія Куцай), Казка «Коник, який засвітив зорі» (Ірина Мацко), Камін або різдвяна казка для дітей (Раїса Гончарова), Вірші Лани Виноградової, сучасної поетеси, випускниці НДУ ім. Миколи Гоголя. Використання цих художніх творів має сприяти формуванню уявлень про творчість у дітей 5–6 років. Всього має бути 10 зустрічей, що відбуваються у вільний від освітніх занять час, а кожна зустріч завершується самостійною образотворчою діяльністю дітей, для якої зібрані різні необхідні художні матеріали. Обов'язковим має бути обговорення з дітьми змісту прочитаних творів. У ході обговорення доцільно стимулювати дітей до прояву свого ставлення змісту творів і стимулювання їх до художньої творчості.

Таким чином, основна мета рекомендованої програми полягала в оптимізації процесу формування у дітей 5–6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва. Її основу склав особистісно діяльнісний підхід, що конкретизувався у педагогічних умовах: 1) розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; 2) педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; 3) формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва.. Основними засобами програми стали бесіди, переглядання мультиплікаційних фільмів і читання творів художньої літератури, самостійна художня діяльність, заняття мовленнєво-творчого циклу, міні-лекція і консультація для вихователів, виставка образотворчих робіт, консультації для батьків.

3.4. Рекомендації з оптимізації формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва

Здійснивши аналіз емпіричних даних і розробивши програму оптимізації процесу формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва нами було сформульовано методичні рекомендації, які спрямовують вихователів ЗДО та батьків дітей 5-6 років на вдосконалення виховних впливів в означеній площині.

Варто пам'ятати, що важливим напрямом взаємодії з дітьми дошкільного віку є інтеграція у художньо-естетичної освіти загалом до всіх видів образотворчого мистецтва, а також і власне народних видів мистецтва, які тісно пов'язані з художньою творчістю дітей 5-6 років. Тому значну роль відіграє саме художньо-творче, що містить у собі самобутні виражальні засоби, які легко може зрозуміти дитина та відтворити у власній образотворчості.

Варто враховувати, що кожний витвір художньо-творчого мистецтва містить добро, радість, продуктивну уяву, що загалом зацікавлює і дітей, і дорослих, і одночасно сприяє розвитку їх позитивного ставлення до різних видів художньої творчості, а тому манить до їх пізнання і відображення у власній мистецькій активності цілого спектру виражальних засобів.

Привнесення в освітній процес ЗДО витворів народної національної культури передбачає педагогічного супроводу з боку вихователів та батьків.

Відтак, найбільш доцільними для вихователів ЗДО стануть наступні рекомендації, які були сформульовані на основі теоретичного та емпіричного проблеми формування позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва:

а) дотримуватися у педагогічній діяльності принципів індивідуалізації та диференціації в освітньому процесі щодо всіх дошкільників, не зважаючи на їх можливості та художній потенціал. Вони мають впроваджуватися у сучасні

інноваційні технології, які ґрунтуються на унікальності витворів народного ужиткового мистецтва та можливостей їх відтворення дітьми 5-6 років;

б) у педагогічній діяльності дотримуватися принципу цілісного розвитку дитини у всіх сферах мистецької діяльності, що передбачає, що використання у естетичному розвитку дітей загальнолюдських цінностей і врахування регіональної культури народу, залучаючи дітей 5-6 років до національних традицій, певного народного промислу, поширених на цій території.

Також варто врахувати, що досягнення цієї мети залежить від художнього досвіду вихователя та від розуміння ним основних засобів виразності й елементів художньо-творчого мистецтва, а також від його здатності скеровувати та підтримувати дитину.

в) створення відповідного мистецького предметно-розвивального середовища у віковій групі, яке має враховувати можливості дитячого експериментування, що дозволить дітям 5-6 років відчувати народну культуру та мистецтво, взаємодіючи з ним і пізнаючи його особливості;

г) вихователям ЗДО варто постійно підвищувати власну компетентність шляхом ознайомлення з національними традиціями у культурі та мистецтві, які мають певним чином трансформувати у сучасні освітні технології роботи з дітьми 5-6 років;

д) у власній фаховій діяльності здійснювати педагогічне просвітництво батьків шляхом організації консультувань, відкритих занять і проведенні спільних виховних заходів мистецького спрямування, оскільки батьки зацікавлені в тому, щоб їхні діти мали успіх у будь-якій мистецькій діяльності; також варто підвищувати педагогічну культуру дорослих членів сім'ї через виставки та вернісажі чи то дитячих робіт (чи то спільних з дорослими), майстер-класи педагогів або батьків з певного виду народних промислів;

е) постійний моніторинг розвитку дитячої образотворчості, що має місце у збагаченні та збільшенні знань і уявлень дітей 5-6 років про художню своєрідність українських видів народної творчості.

Таким чином, до основних рекомендацій вихователям ЗДО, що сприятимуть формуванню у дітей 5-6 років позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва нами віднесено: дотримуватися у педагогічній діяльності принципів індивідуалізації та диференціації в освітньому процесі; у педагогічній діяльності дотримуватися принципу цілісного розвитку дитини у всіх сферах мистецької діяльності; створення відповідного мистецького предметно-розвивального середовища у віковій групі; вихователям ЗДО варто постійно підвищувати власну компетентність шляхом ознайомлення з національними традиціями у культурі та мистецтві; у власній фаховій діяльності здійснювати педагогічне просвітництво батьків; постійний моніторинг розвитку дитячої образотворчості.

Висновки до розділу 2

З метою вивчення міри сформованості позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва було проведено констатувальний експеримент, методику якого склали: експериментальне завдання зі змістом художньо-творчого малювання, модифікована методика на самоставлення до своєї художньо-творчої діяльності, бесіда з дітьми за змістом художніх зображень, анкета для вихователів і батьків, інтерв'ю для дорослих, обстеження митецького простору, діагностична бесіда з вихователями ЗДО.

Зафіксовано: більшість старших дошкільників характеризується середнім рівнем розвиненості позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва (45%), менша частина досліджуваних – низькою мірою сформованості (35%) цього утворення та найменша кількість дітей 5-6 років мають високу міру розвиненості позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва.

Основна мета рекомендованої програми полягала в оптимізації процесу формування у дітей 5–6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва. Її основу склав особистісно діяльнісний підхід, що конкретизувався у педагогічних умовах: *1) розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; 2) педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років; 3) формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва.*

Основними засобами програми стали бесіди, переглядання мультиплікаційних фільмів і читання творів художньої літератури, самостійна художня діяльність, заняття мовленнєво-творчого циклу, міні-лекція і консультація для вихователів, виставка образотворчих робіт, консультації для батьків.

Рекомендації вихователям ЗДО, що сприятимуть формуванню у дітей 5-6 років позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва: дотримуватися

у педагогічній діяльності принципів індивідуалізації та диференціації в освітньому процесі; у педагогічній діяльності дотримуватися принципу цілісного розвитку дитини у всіх сферах мистецької діяльності; створення відповідного мистецького предметно-розвивального середовища у віковій групі; постійно підвищувати власну компетентність у культурі та мистецтві; здійснювати педагогічне просвітництво батьків; постійно стежити за розвитком дитячої образотворчості.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичне й емпіричне дослідження проблеми формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до художньо-творчого мистецтва, ми дійшли наступних висновків:

За першим завданням було з'ясовано, що емоційне ставлення людини розглядаються як показник розвиненості її вищих (естетичних) почуттів, які в узагальненому вигляді вказують на ціннісне (оцінне) відношення дорослої людини до категорії краси у світі, мистецтві, творчості. Естетичне ставлення особистості є складним психологічним утворенням, що ґрунтується на пізнавальній спрямованості людини, соціальних (естетичних) нормах і позитивних емоційних переживаннях, пов'язаних з оцінкою красивого і прекрасного у світі, а також і на готовності до певної мистецької поведінки, які разом із волею складають особистий простір людини. Їх сформованість вважають вищою мірою розвитку та формування особистості.

За другим завданням встановлено, що сутність позитивного ставлення дітей 5-6 років полягає у здатності до емоційного переживання, активного засвоєння художнього досвіду, самостійного навчання, пошукових дій, спеціальних художніх і творчих здібностей (Т. Поніманська).

У дошкільному віці естетичне ставлення розвивається поступово, на основі розвитку перцептивних дій, які зумовлюють виникнення естетичного сприймання художніх образів у мистецьких творах. У контексті такого сприйняття і виникають естетичні ставлення дітей до краси та гармонії світу, проявами яких є емоційні переживання художніх образів та мистецька активність, пов'язана з розвитком креативності. Суть позитивного емоційного ставлення дитини 5-6 років полягає у схваленні мистецького твору, за умови осмисленості загальних і особистих критеріїв оцінки, які супроводжується розумінням своїх художніх можливостей.

Важливими чинниками розвитку позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років дослідники вважають: мистецтво та художньо-продуктивну діяльність дошкільників, адже саме вони поєднують у собі специфічну художньо-знакову мову, культуру ставлення до світу та творчу активність.

Вагоме значення у процесі розвитку естетичного позитивного ставлення є художньо-творче мистецтво, що є синтезом видів мистецтва (образотворчого, декоративного, художнього конструювання), здобутки якого володіють визначеними художньо-естетичними якостями.

У старшому дошкільному віці його специфічними факторами вважаються художнє малювання, декоративні малювання, ліплення, аплікація, між якими у період дошкільного дитинства мають місце суттєві взаємозв'язки, а також мистецька освіта дітей, яка поєднує домінуючу педагогічну роль дорослих у цьому процесі, форми й методи, які вони використовують, де особливе значення мають образотворчі заняття, а також мистецька активність дітей.

За третім завданням, було проведено емпіричне дослідження дітей 5-6 щодо сформованості у них позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва. Зафіксовано, що більшість старших дошкільників характеризується середнім рівнем розвиненості позитивного ставлення до художньо-творчого мистецтва (45%), менша частина досліджуваних – низькою мірою сформованості (35%) цього утворення та найменша кількість дітей 5-6 років мають високу міру розвиненості позитивного емоційного ставлення до ужиткового мистецтва. У ході вивчення особливостей педагогічного впливу на процес формування позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва було з'ясовано, що дорослі недостатньо приділяють уваги досліджуваній проблемі.

Так, більшою мірою педагогами ЗДО звертається увага лише на формування мистецького досвіду старших дошкільників, проте осторонь залишається проблема супроводу художньо-творчого мистецтва дітей 5–6 років. Батьки та педагоги недостатньою мірою орієнтуються на специфіку

художньо-творчого мистецтва. Батьки вдома мало приділяють уваги художньо-творчій діяльності дітей старшого дошкільного віку.

За четвертим завданням, було розроблено рекомендовану систему роботи з дітьми 5–6 років з метою оптимізації позитивного ставлення дітей 5–6 років до художньо-творчого мистецтва. Її основу склав особистісно діяльнісний підхід, що конкретизувався у педагогічних умовах: 1) *розуміння дорослими специфіки художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років*; 2) *педагогічний супровід художньо-творчого мистецтва дітей 5-6 років*; 3) *формування досвіду образотворчої діяльності як основи позитивного емоційного ставлення дітей 5-6 років до декоративно прикладного мистецтва*.

Програма передбачає роботу зі старшими дошкільниками, вихователями та батьками. Основні її засоби – бесіди, переглядання мультиплікаційних фільмів, читання творів художньої літератури, самостійна художня діяльність, заняття мовленнєво-творчого циклу, міні-лекція та консультація для вихователів, виставка спільних образотворчих робіт, консультації для батьків.

За п'ятим завданням, було сформульовано методичні рекомендації вихователям ЗДО, які більшою мірою сприятимуть формуванню у дітей 5-6 років позитивного емоційного ставлення до художньо-творчого мистецтва.

До їх основного переліку входять наступні положення: дотримуватися у педагогічній діяльності принципів індивідуалізації та диференціації в освітньому процесі; у педагогічній діяльності дотримуватися принципу цілісного розвитку дитини у всіх сферах мистецької діяльності; створення відповідного мистецького предметно-розвивального середовища у віковій групі; постійно підвищувати власну компетентність у культурі та мистецтві; здійснювати педагогічне просвітництво батьків; постійно стежити за розвитком дитячої образотворчості.

Проведене нами дослідження не претендує на повне вивчення проблеми формування позитивного ставлення дошкільників 5-6 років до художньо-творчого мистецтва. *Перспективами* подальших наукових пошуків стане

проведення формувального експерименту з метою емпіричної перевірки рекомендованої системи роботи в умовах ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2020. 35 с.
2. Бех І. Зайцева Л. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. Дошкільне виховання. 2013. № 1. С. 2-5.
3. Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно-орієнтованого виховання. Початкова школа. 2003. № 3. С.1-6.
4. Біла І. М. Краса є істина, а істина – краса: особливості естетичного виховання у Японії. Обдарована дитина. 2007. № 3. С. 45 - 49.
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». 2-е вид. Тернопіль: Мандрівець, 2022. 216 с.
6. Богуш А. Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
7. Горошко Н. А. Зображувальна діяльність у дошкільному навчальному закладі. Четвертий рік життя. Х.: Видавнича група «Основа», 2007. 176 с.
8. Дронова О. О. Види і жанри образотворчого мистецтва як джерело змісту образотворчої діяльності дошкільнят. Образотворче мистецтво з методикою викладання у дошкільному навчальному закладі: підр. / За заг. ред. Г. В. Сухорукової. К.: «Слово». с. 21-99.
9. Зубалій Н. Почуття. Загальна психологія:Підр. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Либідь, 2005. С. 219 - 243.
10. Кириченко М. А. Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти: навч. посіб. К.: Вища школа, 2002. 190 с.
11. Коваль О. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки. Вид. 2-ге. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 138 с.
12. Комарова Т. С, Образотворча діяльність у дитячому садку: Програма та метод. реком. Х.: Ранок, 2007. 176 с.
13. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навч. посібн. К.: Кондор, 2006. 200 с.

- 14.Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Образотворча діяльність. Старший вік. Х.: Ранок, 2017. 208 с.
- 15.Кузьменко Г. В. Теоретичні основи ціннісного ставлення до образотворчого мистецтва. Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітньої школи в процесі впровадження інтегрованих курсів: матер. Міжнарод. шк. метод. досвіду / Л. М. Масол, Л. В. Школяр та ін.; за заг. ред. А. М. Старевої. Миколаїв: ОІППО, 2012. С. 104 - 110.
- 16.Кузьмінський А. І. Педагогіка. К.: Знання.2007. 447 с.
- 17.Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2-6 років «Кольорові долоньки». Х.: Веста: Ранок, 2007. 128 с.
- 18.Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення: Навч. посібн. К.: ЕксОб, 2006. 304 с.
- 19.Люблінська Г. О. Дитяча психологія. К. : Вища школа, 1974. 355 с.
- 20.Малиніна І. О., Чен Н. В., Голубєв В. В. Образотворче мистецтво: навч. посібн. Харків: Скорпіон, 2003. 62 с.
- 21.Мясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посібн. К.: Вища школа, 2000. 479 с.
- 22.Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник. /За заг. ред. Г.В. Сухорукової. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. С. 21-100.
- 23.Осадько О. Дошкільне дитинство: проблеми соціалізації та збереження психічного здоров'я. Основи практичної психології: підр. / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. 3-є вид. К.: Либідь, 2006. С. 408 - 415.
- 24.Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва у дошкільному навчальному закладі: підр. / За заг. ред. Г. В. Сухорукової. К.: Слово, 2008. 376 с.
- 25.Основи психології: підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Вид. 6-те, стереотип. К.: Либідь, 2006. 632 с.

- 26.Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
- 27.Пагута Т. І. Естетичне виховання як психолого-педагогічна проблема. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2011. № 5 (46). С. 105 - 116.
- 28.Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.
- 29.Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
- 30.Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Знання про продуктивні види діяльності дошкільників у структурі професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (НДУ ім. Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім.М. Гоголя, 2016. №.3. С. 103 - 107.
- 31.Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 163 с.
- 32.Половіна О. Мистецька освіта дошкільнят: свобода, творчість, інтеграція. Дошкільне виховання. 2019. № 5. С.3
- 33.Половіна О. Мистецька освіта сьогодні: синтез підходів. Дошкільне виховання. 2019. №12. С. 3-8.
- 34.Половіна О. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 9. С. 45 - 50.
- 35.Половіна О. Як побачити красу, або ознайомлюємо дітей зі світом мистецтва. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. № 4. С. 4 - 9.
- 36.Половіна О. Мистецька освіта дошкільнят: свобода, творчість, інтеграція. Дошкільне виховання. 2019. № 5. С.3

- 37.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посібн. К.: «Академвидав», 2013. 456 с.
- 38.Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка: практикум: Навч. посібн. К.: Видавничий Дім: Слово, 2004. 352 с.
- 39.Психологічна енциклопедія / упорядник О. М. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
- 40.Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. пос. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
- 41.Словник з естетики / О. П. Петрушенко. Львів: Магнолія, 2009. 353 с.
- 42.Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар», 2016. 52 с.
- 43.Творчий розвиток засобами мистецтва виховання: навч-метод. посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. –Чернівці : Зелена Буковина, 2011. 280 с.
- 44.Творчий розвиток засобами мистецтва виховання: навч-метод. посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. –Чернівці : Зелена Буковина, 2011. 280 с.
- 45.Терещенко О. Інтеграція мистецької діяльності. Дошкільне виховання. 2008. №8. С. 11 - 13.
- 46.Терещенко О. П. Розвиток творчості дошкільника в образотворчій діяльності: навч-метод. посібн. К.: Світич, 2009. 112 с.
- 47.Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. К.: Марич, 2009. 232 с.
- 48.Федієнко В. В., Чемеренко О. Ю. Образотворче мистецтво. Х.: ВД "Школа", 2004. 64 с.
- 49.Чєн Н. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників. Образотворча діяльність: посібн. Х.: Вид. група Основа, 2012. 95 с.
- 50.Швайко Г. С. Заняття по изобразительной деятельности в детском саду: пособ. М.: ВЛАДОС, 2003.
- 51.Шевчук А. Мистецька освіта дітей: традиції та інновації в оновленому БКДО. Дошкільне виховання. 2021. № 4. С. 20 - 23.
- 52.Шульга Л. Нетрадиційні техніки у малюванні зими. Дошкільне виховання. 2009. № 12. С. 16 - 17.

53. Янцур Л. А. Види образотворчої діяльності та їх взаємозв'язок. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі / За заг. ред. Г. В. Сухорукової. с. 149-165.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів ЗДО

Особливості ознайомлення дошкільників із художньо-творчим мистецтвом

1. Що ви розумієте під Декоративно-прикладним мистецтвом?

---

2. Які функції виконує Художньо-творче мистецтво у житті людини?

---

3. Чи потрібно цілеспрямовано навчати дітей 5-6 років ХТМ?

а) так б) не варто в) не знаю

4. Яка специфіка ХТМ дітей 5-6 років?

---

5. Які напрями ХТМ представлені у ЗДО?

6. _____

---

7. Чи вважаєте заняття дітей ХТМ творчістю:

а) так б) ні в) не знаю г) *(впишіть свою думку* _____

---

8. Чи підтримуєте бажання дітей займатися ХТМ?

а) так б) зрідка в) ні г) не знаю

Додаток Б

Інтерв'ю для вихователів

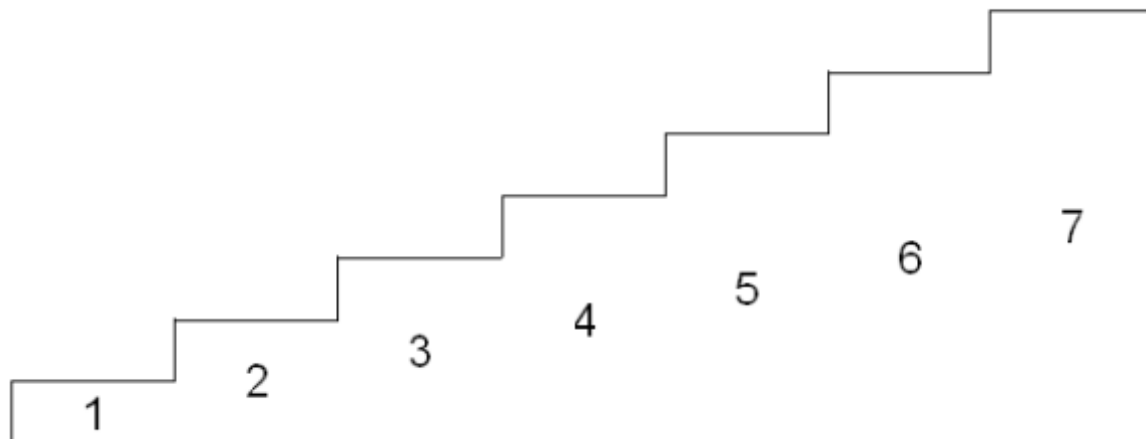
Ставлення до синтезу мистецтв у мистецькій освіті дошкільників

(орієнтовні запитання)

1. Як розумієте поняття синтез мистецтв
2. Чи дотримуєтеся принципу «синтез мистецтв» у роботі з дітьми 5-6 років?
3. Як ви вважаєте: які напрями мистецтва найкраще поєднувати?
4. Чи можете вказати, що синтез мистецтв активізує дітей до занять з ізображувальної діяльності
5. Чи дозволяє цей принцип залучити батьків до освітнього процесу
6. На вашу думку, як найкраще дотримуватися цього принципу у мистецькій освіті

Додаток В

Методика сходинки (модифікована до мистецтва)

Ціль: виявлення системи уявлень дитини про те, як вона оцінює себе сама, як, на її думку, її оцінюють інші люди і як співвідносяться ці уявлення між собою.

Матеріали та обладнання: намальовані сходинки, фігурка чоловічка, аркуш паперу, олівець (ручка).

Процедура дослідження: Методика проводиться індивідуально. Процедура дослідження – бесіда з дитиною з використанням певної шкали оцінок, на якій вона сама поміщає себе і імовірно визначає те місце, куди її поставлять інші люди.

Інструкція: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні, слухняні – чим вище, тим кращі (показати сходинку: «хороші», «дуже хороші», «найкращі»). А на трьох нижніх сходинках опиняться погані діти – чим нижче, тим гірші («погані», «дуже погані», «найгірші»). На середній сходинці діти не погані і не хороші. Покажи, на яку сходинку ти поставиш себе. Поясни чому?»

Після відповіді дитини, її запитують: «**Ти такий насправді чи хотів би бути таким? Познач, який ти насправді і яким хотів би бути.** «Покажи, на яку сходинку тебе поставила б мама».

Використовується стандартний набір характеристик: «хороший – поганий», «добрий – злий», «розумний – дурний», «сильний – слабкий», «сміливий – боягузливий», або специфічних ознак «гарний художник – поганий художник». Кількість характеристик можна скоротити. У процесі обстеження необхідно враховувати, як дитина виконує завдання: вагається, роздумує, аргументує свій вибір. Якщо дитина не дає жодних пояснень, їй слід задати уточнюючі запитання: «Чому ти себе сюди поставив? Ти завжди такий?» І т.д.

Аналіз результатів. Перш за все, звертають увагу, на яку сходинку дитина сама себе поставила. Вважається **нормою, якщо діти дошкільного віку ставлять себе на сходинку «дуже хороші» і навіть «найкращі» діти.** У будь-

якому випадку це повинні бути верхні сходинки, оскільки **положення на будь-якій з нижніх сходинок (а вже тим більше на найнижчій) говорить не про адекватну оцінку, але про негативне ставлення до себе, невпевненість у власних силах.** Це дуже серйозне порушення структури особистості, яке може привести до депресій, неврозів у дітей. Як правило, це пов'язано з холодним ставленням до дітей, відкиданням або суворим, авторитарним вихованням, при якому знецінюється сама дитина, яка приходить до висновку, що її люблять тільки тоді, коли вона добре поводиться. А так як діти не можуть бути хорошими постійно і вже тим більше не можуть відповідати всім очікуванням дорослих, виконувати всі їхні вимоги, то, природно, діти в цих умовах починають сумніватися в собі, у своїх силах і в любові до них батьків. Також невпевнені в собі і в батьківській любові діти, якими взагалі не займаються удома.

Додаток Г

Картка для розглядання дітьми 5-6 років творів ХТМ

Додаток Д
Авторська казка
Як коник Вогник засвітив зорі!

Йому показали чорні простори його Всесвіту і сказали: “Твори! Ти на це заслужив”. Творчість була найціннішим дарунком у цілому світі. Він окинув оком темряву довкола і сказав: “Світло”. Його Всесвіт почав пульсувати всеможливими відтінками світла ... Що було далі, ви знаєте.

Він радів, неначе дитина, кожній новій травинці і комашці на одній зі своїх найкрасивіших планет. Але з кожним днем задоволення від творчості зменшувалось, адже у нього все виходило бездоганно. Він хотів подивитися, як творить хтось інший, розділити з ним це чудове вміння. Тоді він створив істоту, подібну до себе і подарував їй життя. “Твори!” – сказав він людині, але в очах свого творіння він побачив лячну порожнечу. Тоді він створив багато людей і подарував їм розум, щоб люди створювали осмислено.

Він блукав серед них і в очах кожного з надією шукав іскринку творчості. Кожна людина дихала, рухалася, посміхалася, але в жодній не було того, що хотів побачити творець. Люди були живі і мертві водночас. Тоді він залишив людей і пішов далеко в гори. Він думав, як же передати їм свій дар, але не знаходив рішення. Тоді він звернувся до Абсолюту.

– Сину мій, ти не можеш створити інших творців, адже творчість – це найбільший з усіх дарів, яким я нагороджую наймудріших. – Відповів Абсолют на прохання творця. – Чи впевнений ти, що твої люди гідні його?

– Батьку, я вклав у них все найкраще, мої люди – це частина мене, як і планети з зірками у цьому Всесвіті. Я хочу, щоб вони відчували радість творіння, як відчуваю її я.

– Є тільки один спосіб подарувати їм творчість. Розділи себе на мільярди часток і віддай себе кожній людині. Але знай, що цю помилку вже робили до тебе.

– Чому ж це помилка, Батьку?

– У створінь, яким творець дарує розум, є одна небезпечна здатність – піддавати все сумніву. Ти впевнений, що твої люди не забудуть тебе і не почнуть жити, як їм заманеться?

– Звичайно ж ні! Коли вони будуть творити – вони будуть світлі і щасливі, а щастя не породжує нічого злого.

Так була здійснена найбільша помилка у цьому Всесвіті – він позбувся свого творця.

Додаток Е

**Конспект заняття з використанням методів і прийомів ТРВЗ
на тему «Казка в творчості дітей»
(для дітей старшого дошкільного віку)**

Міщенко Людмила Юріївна,
вихователь ДНЗ №24 «Світлячок»
смт. Коцюбинське Київська обл.

Програмний зміст: Продовжувати вчити дітей переказувати казку емоційно, логічно, зберігаючи послідовність сюжету, передаючи добре відношення до героїв. Спонукаати дітей до придумування нової кінцівки казки. Познайомити із значенням слова «самовпевнений». Закріпити уміння підбирати прикметники до слів, визначати послідовність звуків в словах та придумувати слова на заданий звук. Розвивати у дітей дивергентне мислення, багату уяву. Виховувати доброзичливість, незалежність в судженнях.

Матеріал: мішечок з подарунком, музичні інструменти, герої з казки «Троє поросят», скринька з сердечками.

Хід заняття

Вихователь: - Діти, ви любите казки? А які ви казки знаєте? (відповіді дітей)

Вихователь повідомляє дітей, що до них на заняття з'являться герої з казки. Коли звучать музичні інструменти, діти уявляють, хто під такі звуки може прийти.

Вихователь: - Тепер я відкрию секрет (показує героїв з казки «Троє поросят»).

Вихователь показує дітям мішечок, який зав'язаний багатьма вузликами, ще й записку біля мішечка. В записці вказано, що вузлики можна розв'язувати тільки виконуючи певні завдання.

1-е завдання: переказати казку

Вихователь розпочинає розповідати казку, допускає помилки, які діти виправляють. Коли вихователь, ніби забуває продовження казки, діти розповідають далі. Під час розповіді дітьми казки, вихователь дає запитання.

- Красиві будиночки збудували поросята? А ви б в якому будиночку хотіли жити?

Коли діти розповіли казку до того місця, де Вовк хоче потрапити в будинок Наф-Нафа, вихователь запитує:

- Діти, а вам не жалко вовка?
- Давайте перетворимо вовка в доброго.

Придумайте свій кінець казки, якби вовк був добрим. (відповіді дітей)

Вихователь: - Молодці. Ви цю казку добре знаєте. Який вам кінець більше сподобався, справжній чи той, що ви придумали?

- А зможете показати, який злий вовк?
- Який добрий вовк? Які поросята? (діти імітують рухи вовка і поросят)

Після виконання даного завдання розв'язується 1-ий вузлик.

Вихователь показує дітям скриньку, в якій лежать сердечка. Ці сердечка діти дарують тому герою, який їм найбільше подобається. (невеличкий підсумок)

Вовчик засумував (йому чи немає сердечка, чи менше, ніж у поросят)

2-ге завдання:

- Якими словами можна сказати про вовка? Слова повинні починатися на звук «с».
- сильний;   - сердитий;
- сміливий;   - страшний;
- сумний;   - сірий.

Вихователь вводить слово «самовпевнений» і пояснює його значення.

Слова, які діти підібрали до вовка, треба переставити до поросят. (наприклад, сірі поросята бувають коли покачаються по землі і будуть сірі від бруду).

Розв'язується 2-ий вузлик.

3-є завдання:

Для виконання цього завдання діти включають увагу.

Поросята стали в ряд, діти уважно їх розглядають, а коли поросята сховалися, то діти розказують, що в них схоже і чим вони відрізняються.

Розв'язується 3-ій вузлик.

4-е завдання:

Гра «Що добре, а що погано?»

1. Грїтися на сонечку – це добре? А коли погано?
2. Спївати – добре, а коли погано?
3. Гуляти – добре, а коли погано?
4. Швидко все робити – добре, а коли погано?
5. Сміятися – добре, а коли погано?
6. Спати – добре, а коли погано?

Розв'язується 4-ий вузлик.

5-е завдання:

Придумати від слова вовк нові слова (вовчик, вовчище, вовчення)

Розв'язується 5-ий вузлик.

Діти з вихователем розглядають, що ж в чарівному мішечку.

В ньому знаходиться конструктор.

Діти будують свій будиночок для поросят.

Додаток Є

Поетичні твори Лани Виноградової (поетеса м. Ніжин)

Вірш про творчого малюка Федю

У місті моєму живе хлопчик Федір.
Він любить кататись на велосипеді,
А ще до вподоби йому малювати.
І ніколи зовсім йому нудьгувати.
Він з радістю все розфарбує навколо -
І дім, і kota, і стіни в школі,
Береться за фарби завжди залюбки,
І жаль, що його, часом, сварять батьки,
Бо Федір у нас - дуже творча дитина,
І вийде із нього велика людина!

Про повітряні кульки

Повітряні кульки дарують нам свято,
Їх люблять дорослі й ще більше малята!
Повітряна кулька літати уміє,
А кожна дитина про це тільки мріє!
Повітряну кульку у небо пуцу -
З привітом летить вона хай до дощу!

Метелик

Барвистий метелик, чарівний, яскравий
 Мене відірвав від важливої справи:
 Ми літеру "М" разом з мамою вчили,
 Літає метелик поряд грайливо.

Метелика кличу: Лети-но на мить!
 І будемо разом ми літеру вчить!
 Метелик не хоче, йому не цікаво -
 Метелик своєю займається справою.

Про коника-стрибунця

Раз у раз стрекоче коник,
 Наче в вусі в мене дзвоник,
 Коник - справжній скрекотун,
 Не хлопчисько, а пустун!

Кожен раз пісні нові
 Співає коник у траві!

Додаток Ж

Консультація для вихователів «Нетрадиційні техніки малювання – стимул до творчості»

Дошкільне дитинство – дуже важливий період у житті дітей. Саме в цьому віці кожна дитина уявляє себе маленьким дослідником, з радістю і здивуванням відкриває для себе незнайомий і такий вражаючий навколишній світ. Що різноманітніша дитяча діяльність, то гармонійніше відбувається всебічний розвиток дитини, реалізуються її потенційні можливості й перші прояви творчості. Ось чому одним з найближчих і найдоступніших видів роботи з дітьми в дитячому садку є зображувальна, художньо-практична діяльність, що сприяє залученню дитини до творчості, дає їй змогу створювати щось красиве, незвичайне.

Зображувальна діяльність як засіб пізнання світу та розкриття творчого потенціалу дітей

Зображувальна діяльність дає дитині змогу відкрити і пізнати навколишній світ, сформулювати уявлення про нього, виразити в малюнках своє розуміння світу і ставлення до нього

Діти люблять малювати й із захопленням зображують усе, що їх оточує, що вони бачать, чують і відчують. Дослідження вчених свідчать, що кожна дитина творець. Але зазвичай її творчі здібності перебувають у прихованому стані й реалізуються лише за сприятливих умов. А найоптимальніший період для виявлення вроджених задатків людини – дошкільний та молодший шкільний вік. Тож, залучаючи дітей до малювання, можна «розбудити» вроджені задатки й розвинути творчі здібності.

Із раннього віку діти намагаються відобразити свої враження про навколишній світ у зображувальній творчості. Для цього їм не потрібні фарби, пензлі, олівці. Вони малюють пальчиками чи долоньками на запітнілому вікні, паличкою на піску, водою, розлитою на столі, інколи маминою помадою чи зубною пастою на склі тощо. Природний отяг до малювання проявляється дуже рано, а відтак діти освоюють нові прийоми відображення навколишньої дійсності в особистій художній творчості. Саме тому так важливо ознайомити дітей з різними техніками зображувального мистецтва, зокрема з нетрадиційними.

Шляхи підвищення інтересу дітей до малювання

Опанування нетрадиційними техніками малювання дає змогу маленькому художнику відійти від предметного зображення, виразити в малюнку свої почуття й емоції, дарує свободу діяльності, вселяє впевненість дітей у своїх силах. Володіючи різними техніками зображення предмета, діти отримують можливість вибору, що сприяє розвитку творчих здібностей, обдарувань дошкільників.

Спостерігаючи за дітьми на заняттях із зображувальної діяльності та під час вільної творчості, ми помітили, що багато дітей бояться малювати звичайними способами, оскільки їм здається, ніби вони не вміють малювати, що в них нічого не вийде. Особливо це помітно в середній та старшій групах, де навички зображувальної діяльності у дітей розвинені ще слабо, формотворчі рухи сформовані недостатньо.

Тож ми замислилися над тим, яким чином можна підвищити інтерес дошкільників до малювання. Як відійти від звичних пензликів і олівців та спробувати використовувати інші зображувальні матеріали та способи малювання. Ми застосовували на заняттях і в повсякденній діяльності дошкільників нетрадиційні техніки малювання й дійшли висновку, що така діяльність надзвичайно захоплює й дивує дітей. Вони охоче беруться освоювати нові художні матеріали, готові по декілька разів повторювати ту чи ту дію. І що ліпше дається дія, то з більшим задоволенням діти її повторюють, ніби демонструючи свій успіх, радість, привертаючи увагу дорослого до своїх досягнень.

Особлива цінність цих технік полягає в тому, що вони дають дітям змогу швидко досягти бажаного результату діяльності, реалізувати власний творчий задум.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! У спільній з дітьми діяльності дорослий сам має бути творцем, щоразу по-новому розв'язуючи вже відомі дітям завдання. Це дає змогу дошкільникам зрозуміти, що ті самі завдання і проблеми можна розв'язувати різними способами.

Ніщо так не об'єднує дитячий колектив, як спільна творча діяльність, у якій бере участь вся група. Одним з видів такої діяльності дітей і педагога є створення колективної творчої роботи, значимої для всіх, за допомогою будь-якої нетрадиційної техніки малювання.

Для занять із дітьми ми використовуємо численні й різноманітні зображувальні матеріали (бусини, гудзики, піря, бантики, вироби в техніці оригамі тощо) та аркуші паперу різної форми, фактури й кольору. Головне, щоб зображувальні засоби зовні були яскравими й привабливими для дітей.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Дуже важливо, щоб кожна дитина мала змогу самостійно обрати ті засоби для зображувальної діяльності, які їй найбільше припали до смаку. За таких умов у дітей не формується шаблонний, заданий спосіб дій.

Педагоги постійно урізноманітнюють колір і фактуру паперу, бо саме це істотно впливає на виразність малюнка і потребує від дітей щоразу добирати нові засоби для малювання, продумувати колорит майбутнього твору, не чекаючи готового рішення.

Результат роботи кожної дитини залежить від її зацікавленості. Саме тому так важливо використовувати додаткові стимули: ігри, сюрпризні моменти, прохання дорослого про допомогу, музичний супровід, мультимедійні засоби тощо.

Використання нетрадиційних технік та засобів малювання в різних вікових групах

у кожен період дошкільного віку ми використовуємо певний набір нетрадиційних технік зображувальної діяльності, які відповідають віковим можливостям дітей:

молодший дошкільний вік – різновиди кляксографії, малювання долонькою, пальчиком, кулачком, відтиснення зім'ятим папером, поролоном, сірниковою коробкою, склянкою, «печатками» з картоплі тощо;

середній дошкільний вік – до вищезазначених технік додаємо відбиття листям, малювання гілочкою, жорстким напівсухим пензлем, восковою крейдою чи свічкою, малювання з використанням шаблонів та трафаретів, чорно-білий граттаж, фроттаж, набрежк звичайний, монотипію предметну, пейзажну, живопис із розлитих фарб тощо.

Старший дошкільний вік – крім уже відомих дітям технік, використовуємо нові – кольоровий граттаж, аплікація з ячної шкарлупи (пофарбованої крупи, солі тощо), малювання свічкою з пропискою аквареллю, гуашшю, малювання мильними бульбашками тощо.

Численність матеріалів ставить перед дітьми нові завдання й активізує уяву та фантазію. Кожна з цих технік – маленька гра. Їх використання дає дітям змогу відчувати себе розкутими, сміливими, неординарними, розвиває уяву, творчі здібності, креативне мислення, надає повну свободу для самовираження.

У всіх вікових групах обладнані куточки зображувальної діяльності. Основна їх мета – активізація самостійної дитячої художньо-естетичної творчості. Для зберігання та подальшого використання дитячих творчих робіт у кожній групі ми оформлюємо теки «Наша творчість»

Нетрадиційні інструменти:

тички різних розмірів

тонкі гілочки з дерева

поролон

печатки, штампи

палички від морозива

ватні кульки, ватні палички

зубні щітки

піпетки

йоржики для миття пляшок

гумки

свічки

пір'я тощо

Роль батьків у формуванні творчих здібностей дітей

Тісна взаємодія з батьками з питань розвитку дитячої творчості є необхідною умовою розкриття творчого потенціалу кожного вихованця.

Для того щоб зацікавити батьків цим напрямом нашої діяльності та залучити їх до активної взаємодії, педагоги систематично організовують

виставки дитячих робіт, проводять консультації щодо організації спільної творчої діяльності батьків з дітьми, ознайомлюють батьків з іграми, спрямованими на розвиток творчих задатків дошкільників. У «Проліску» працює «Творча майстерня», де для батьків проводять тренінги, під час яких вони разом з дітьми вчаться малювати, використовуючи нетрадиційні техніки.

Моніторинг успішності дітей у зображувальній діяльності

Моніторинг успішності дітей у зображувальній діяльності свідчить, що використання нетрадиційних технік малювання у роботі з дошкільниками дало змогу дітям набути таких позитивних якостей та вмінь, як:

- упевненість та розкутість у діях під час зображувальної діяльності;
- активність у самостійному виборі зображувальних матеріалів і розміщенні зображення на папері;
- здатність аргументувати власні дії;
- самостійність при використанні способів нестандартного розмальовування;

уміння –

- експериментувати із зображувальними матеріалами;
- проявляти фантазію, художню творчість;
- передавати особисте ставлення до зображуваного.

Пробудити закладений у дитині творчий потенціал, навчити працювати, допомогти зрозуміти і віднайти себе, зробити перші кроки в творчість для радості, життя – до цього прагнуть педагоги школи – дитячого садка «Пролісок», які завжди пам'ятають просту істину: бездарних дітей немає, є діти, яким дорослі вчасно не допомогли розкрити свій творчий потенціал.

Додаток 3

Міні-лекція «Розвиток естетичного смаку у дітей 5–6 років у образотворчій діяльності» для вихователів

Образотворча діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення зображення в дитини формуються спостережливість, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності. Образотворча діяльність надає можливість доступними засобами висловити емоційний стан дитини, її ставлення до навколишнього світу, вміння самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва.

Сприятливий розвиток дитячої творчості залежить від правильного керівництва з боку дорослих. Великого значення в організації образотворчої діяльності дітей набуває вміння вихователя пов'язати особливості створення художнього образу в мистецтві з власне художньою діяльністю дітей; адаптувати виразні засоби мистецтва живопису, графіки в такий вид образотворчої діяльності, як малювання; виразні засоби скульптури – в ліплення; вчити дітей створювати декоративні роботи за мотивами народного декоративно-ужиткового мистецтва, використовувати елементи конструкторських рішень архітектури у конструктивній творчості дітей.

Усі ці якості особистості необхідно розвивати уже в ранньому дитинстві, зосереджуючись на певних напрямках, добираючи засоби, форми і методи з огляду на вікові особливості дітей, передусім на особливості їх естетичного сприймання.

Динаміка становлення естетичного сприймання дошкільнят залежить від їх здатності до емоційно-естетичного переживання, яка має специфічні особливості у ранньому, молодшому, старшому дошкільному віці.

Особливості розвитку естетичного сприймання в ранньому і молодшому дошкільному віці

У цей період важливо забезпечити своєчасний розвиток чутливості сенсорного апарату дитини, сформувати емоційний відгук на сприймання найяскравіших якостей і властивостей предметів та явищ. Дитину приваблюють ритмічні рухи, музичні звуки, яскраві кольори, виразна міміка, ласкавий голос дорослого. Наприкінці другого року життя малюк починає розрізняти веселу і сумну мелодії, швидкий і повільний темп, голосне і тихе звучання музики. Ці явища пов'язані з розвитком мовленнєвого спілкування, засвоєнням етичних еталонів, формуванням ігрової та елементарної художньої діяльності (музичної, образотворчої, читання віршів тощо).

У молодшому дошкільному віці елементарна художня діяльність дитини має ознаки естетичного характеру, а її естетичний розвиток пов'язаний з індивідуальним досвідом та її інтересами. У своїх творах дитина намагається досягти образності, виявляє елементи самостійності, творчої активності.

Особливості розвитку естетичних сприймань дітей середнього дошкільного віку

У середньому дошкільному віці діти зацікавлюються настроєм творів мистецтва, помічають зв'язок між змістом твору і його виражальними засобами, починають вибірково ставитися до жанрів мистецтва і конкретних творів, порівнювати їх. Багато з них виявляють художні інтереси, прагнення до творчості, відчувають радість від створення найпростіших віршиків, пісенок, малюнків. Дорослі повинні максимально підтримувати ранні творчі прагнення дітей, стимулювати розвиток художньо-творчої практики, дбати про збагачення дітей життєвими враженнями, досвідом у різноманітних видах художньої практики.

Особливості розвитку естетичних сприймань дітей старшого дошкільного віку

У цьому віці дитина глибше сприймає твори мистецтва, у неї може розвинутися музичний слух або поетичний хист, вона виявляє здатність помічати й емоційно відгукуватися на виражально-зображувальні засоби творів мистецтва, пояснювати особливості, оцінюючи ставиться до музичних, літературних, малярських творів.

Важливе значення в естетичному розвитку старших дошкільників має розвиток уяви, яка забезпечує формування естетичних переживань і творчої діяльності дитини.

Художні здібності виявляються у дітей дошкільного віку індивідуально у різний час і в різних формах. Тому помилково поділяти їх на здібних і нездібних до художньої творчості. Безумовно, природні задатки дітей відіграють у художньому вихованні значну роль, однак без систематичного навчання розвиток їх сповільнюється.

Дитяче образотворче мистецтво має суспільний напрям. Значення занять зображувальною діяльністю для морального виховання полягає в тому, що в процесі цих занять у дітей виховуються морально-вольові якості: потреба та вміння доводити розпочату справу до кінця, зосереджено та цілеспрямовано займатися, допомагати товаришу, долати труднощі і т. п. Зображувальна діяльність повинна використовуватися для виховання доброти, справедливості, для поглиблення тих благородних почуттів, які у них виникають.

Заняття **малюванням** розвивають дитину в цілому, прилучають її до найголовнішого – процесу творчості. Тільки в малюванні діти із самого початку вільні від обмежень (знання нотної грамоти у музиці, вміння виразити свою думку в літературі), і тому малювання з усіх видів художньої творчості їм найближче. Малювання прискорює процеси розвитку просторового мислення, образного бачення, розвиває розумові здібності, спостережливість дітей, відчуття гармонії.

На заняттях із **ліплення** емоційні переживання викликає скульптура, хоча вона переважно позбавлена барвистості, зате більше діє формою, лінією, фактурою. Скульптура має велике значення для виховання та навчання дітей дошкільного віку. Вона сприяє розвитку зорового сприйняття, пам'яті,

образного мислення. Скульптура, як і інші види зображувальної діяльності, формує естетичний смак, розвиває почуття прекрасного.

Важливий засіб у формуванні творчої активності дітей – це використання творів образотворчого мистецтва в оформленні побуту, в процесі навчання та самостійної діяльності. З цією метою підбираються твори усіх жанрів побутового і казкового живопису (портрети, натюрморти, пейзажі), графіки (естампи, гравюри, книжкові ілюстрації), малі форми скульптури (вироби з фаянсу, гіпсу, дерева), твори декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, художнє скло, народні декоративні вироби та ін.).

Успішне протікання зображувальної діяльності та формування інтересу до неї передбачає створення матеріальних умов, а саме:

- забезпечити заняття різноманітними художніми матеріалами для зображувальної діяльності;
- підібрати наочний матеріал (твори образотворчого мистецтва, ілюстрації з книг та ін.);
- обладнати куточок (центр) для самостійної зображувальної діяльності.

Важливе значення має створення позитивного емоційного тла, пов'язаного з діяльністю. Значною мірою цьому сприяє різноманітність форм попередньої роботи:

- спостереження і вивчення предметів і явищ навколишньої дійсності;
- читання художньої літератури;
- розглядання творів образотворчого мистецтва;
- цілеспрямований перегляд лялькових спектаклів, прослуховування музичних творів;
- проведення аналізу дитячих робіт, виконаних на попередніх заняттях;
- створення перед заняттям і на занятті проблемних ситуацій;
- підготовка матеріалу до заняття, попереднє обговорення теми, розподіл обов'язків для виконання колективних робіт на ін.

До ефективних педагогічних умов розвитку творчих здібностей дошкільників засобами образотворчої діяльності належать:

- моделювання педагогічного процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей малят;
- інтеграція різних видів діяльності дітей;
- розвиток у дітей спостережливості, збагачення словника, навчання різних технік і способів зображення;
- ознайомлення дітей з етапами творчого пошуку;
- забезпечення всіма необхідними матеріалами для самостійної образотворчої діяльності дітей;
- використання продуктів дитячої образотворчої діяльності для подарунків малятам і рідним, для прикрашання інтер'єру приміщення ДНЗ, для виставок, ігор тощо.

Вихователі повинні максимально підтримувати ранні творчі прагнення дітей, стимулювати розвиток художньо-творчої практики, дбати про збагачення дітей

життєвими враженнями. Формування естетичного переживання стимулює потребу в естетичній діяльності.

Отже, творчість – важлива складова системи виховання, в ній узагальнено весь життєвий досвід дитини – чуттєвий, ціннісний, моральний, естетичний, пізнавальний, трудовий. Вона лежить в основі успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок, саме тому так важливо сформувати у дітей основи творчості.

Додаток И

Консультація для батьків: «Роль спільної творчості в сім'ї»

Творчість дітей - це світ яскравих дивовижних образів, з допомогою яких вони передають свої враження про оточуючої їх дійсності.

Багато батьків вважають: головне - не захоплюватися улюбленими дитячими роботами, оберігаючи «внутрішній світ дитини, давати можливість без жодного втручання з їх боку висловлювати свої думки і почуття.

Таке ставлення до дитячої творчості помилково. Звичайно, не слід нав'язувати дитині своє бачення, свої смаки, але навчити дитину навичкам і вмінням необхідно.

Як досягти належного рівня дитячої творчості?

В якому віці воно виникає?

Які його джерела?

Чому батьки повинні звертати увагу на прояв творчих здібностей у дитини?

Розмовляючи з батьками можна відзначити: як правило, дитяче творчість раніше проявляється в тих випадках, коли діти спостерігають аналогічну діяльність дорослих і починають їх наслідувати.

Дитяче творчість активізує процес навчання: розвиваються в процесі творчості ініціатива, самостійність і активність спонукають дітей освоювати знання, навички, вміння, формують у них здатність до самонавчання і саморозвитку.

Щоб діяльність дитини носила дійсно творчий характер, необхідні певні умови.

Насамперед, зв'язок навчання з життям: батьки повинні знати і розуміти, що дитину може зацікавити, те, що пов'язане з його безпосереднім досвідом і оточенням. Важливо також, щоб нові знання та вміння він міг застосувати.

А в зв'язку з тим, що сприйняття дошкільнят є чуттєвим (для них важливо помацати, побачити, «відчути» реалії цього світу), пізнання світу має носити наочний характер.

Для створення творчої атмосфери в сім'ї необхідно також надання дитині свободи. Батьки повинні вчитися розуміти свою дитину, допомогти йому переконати батьків, що в залученні дитини до творчості головну роль грає не методика, а терпіння, розуміння, делікатність, доброта й віра.

Батьки, долучаючись до дитячої творчості, набувають практичні вміння, завдяки яким вони можуть разом з дітьми займатися і творити.

Під час осінніх прогулянок, зображуючи красу осіннього лісу, батьки захоплено разом з дітьми малюють. Це цінно, як спілкування, адже ніщо так не зближує дітей і батьків, як спільна діяльність і в той же час дорослий завжди має можливість допомогти своїй дитині впоратися з затрудненими, що виникають в процесі діяльності, а також захопити, зацікавити особистим прикладом.

Однією з форм роботи з батьками є виставки спільної творчості. Батьки повинні бути залучені в процес розвитку творчих здібностей дітей. Батьки виявляють інтерес, захоплюються, створюють багато різноманітних спільних з дітьми виробів і беруть активну участь у виставках: «Золота осінь», «Новорічна казка», «Моє улюблене місто» і т.д. Батьки залишають відгуки про виставку.

Розвиваючи творчі здібності і творчу індивідуальність дітей через різноманітну спільну діяльність, ми допомагаємо їм освоювати світ краси і добра. Разом з батьками діти успішно оволодівають основами образотворчої грамоти, яка відкриває їм шлях до побажання образотворчого мистецтва і краси навколишнього світу.

Додаток I
**ТВОРЧА ДИТИНА.
КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ**

Пам'ятка:

- ✚ Спонукайте дитину пізнавати навколишній світ.
- ✚ Ненав'язливо підтримуйте прагнення дитини до творчості.
- ✚ Відповідайте на численні дитячі запитання.
- ✚ Знаходьте слова підтримки щодо творчих пошуків дитини.
- ✚ Ставтеся до творчих пошуків дитини з симпатією та теплотою.
- ✚ У жодному разі не оцінюйте творчість дитини негативно.
- ✚ Щиро співчуйте невдачам дитини.
- ✚ **Будьте терплячі щодо «дивних» творчих ідей ДИТИНИ.**

Шановні батьки! Не приховуйте власні творчі прояви та експериментуйте. Креативність має випромінювати добро, дарувати радість і задоволення дітям. Тоді вони неодмінно «включаться в» процес.

Що таке дитяча творчість?

Це напружена робота, якій передують тривалі періоди накопчення дитиною вражень про навколишній світ.

Коли починається?

З народження дитині властивий потяг до казок, віршів, музики, картин, а отже мистецтва. Дитина прагне до прекрасного. Її приваблюють ритмічні рухи, музичні звуки, яскраві кольори, виразна міміка, голоси. Усе це поступово формує естетичне сприймання. Враження та уявлення – матеріал для творчої діяльності.

Як проявляються?

Дитяча творчість пов'язана з грою. Коли діти захоплені, вільні, безтурботні творче рішення до них приходять ніби саме собою: діти дивуються неочікуваному результату. Творчі прояви матимуть місце там, де не будуть забороняти, стримувати, нав'язливо повчати. Надмірне опікування також заважає прояву дитячої творчості: нав'язливу допомогу дитина може сприйняти як порушення меж її особистої свободи. Вчіть дитину прислухатися до власної інтуїції і разом із запитанням «Як ти вважаєш?» частіше ставити запитання «Що ти відчуваєш?».

Матеріали для творчості

Підготуйте матеріали, які завжди будуть доступні дитині. Неважливо, як саме дитина їх використає – за прямим призначенням чи ні. Головне, щоб була змога діяти, експериментувати, пізнавати властивості, способи дії з тим чи іншим предметом.

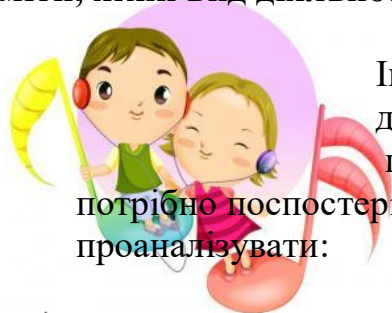
Типи творчих завдань

- ✚ Зображувальні – на малювання різними матеріалами; на різну техніку виконання малюнку; на закінчення розпочатого малюнка; на малювання із закритими очима; на конструювання.
- ✚ Словесні – на добір рими, складання початку чи закінчення вірша; на фонетичне розрізнення звуків та добір варіантів їх застосування; завдання у віршах діалогах; завдання – загадки.
- ✚ Логіко – математичні – на добір форми; кольорів; величини; чисел.

Музичні творчі завдання

- ✚ Вигадати мелодичні поспівки.
- ✚ Співати «різними» голосами.
- ✚ Вигадати танець під музику.
- ✚ Вигадати танець під невласливу певному образу музику.
- ✚ Вигадати танець чужерідного персонажа.
- ✚ Передати образ за допомогою пантоміми.
- ✚ Музикувати в шумовому оркестрі.

Як розуміти, який вид діяльності дитині до душі?

Іноді діти не можуть самі визначити, який вид діяльності їм дійсно до душі. Аби зрозуміти, що подобається вашій дитині найбільше, потрібно поспостерігати за нею у момент самостійний дій та проаналізувати:

- ✚ Чи проявляє дитина самостійність у доборі матеріалів для самостійної діяльності;
- ✚ Чи вміє дитина долучити до дії своїх товаришів; як вона домовляється з ними про хід діяльності;
- ✚ Чи проявляє дитина наполегливість у досягненні поставленої мети діяльності;
- ✚ Чи отримує дитина задоволення самого процесу діяльності;
- ✚ Чи має місце творчість в обраному дитиною виді діяльності